

ΧΡΟΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΑ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 156 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1998 • ΤΑΜΩΤ - ΑΒ 5758

Το στρατήγημα της εθνικής ταυτότητας στο Άουσβιτς

Η περίπτωση των Ελλήνων Εβραίων κρατουμένων

Του κ. ΠΑΝΑΓΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Στόχος της ανακοίνωσης αυτής είναι η διατύπωση ορισμένων πρώτων ερμηνευτικών προτάσεων για τις χρήσεις της εθνικής ταυτότητας στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και αφανισμού κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Κεντρική υπόθεση που προτείνουμε είναι ότι ορισμένες χρήσεις του εθνικού, της εθνικής αναφοράς επέχουν θέση άρνησης του συμβολικού καθεστώτος αυτού που οργανώνει τον αφανισμό των Εβραίων, δηλαδή ότι επέχουν θέση άρνησης του φυλετισμού.

Η μέριμνα ενός τέτοιου στοχασμού πάνω στο εθνικό φαινόμενο, πάνω στις συνδηλώσεις του εθνικού συνανοίκειν ή αλλιώς της εθνικής αναφοράς είναι διπλή. Να διερευνήσει από τη μια πτυχές της έγκλειστης ζωής και της ακραίας εμπειρίας των Εβραίων στα στρατόπεδα, αναδεικνύοντας από την άλλη τις αποφίες και αστοχίες ορισμένων μακροχινωνιολογικών ή πολιτειολογικών καθεστώτων λόγου που εν πολλοίς έχουν επικρατήσει πάνω σε εξαιρετικά κρίσιμες γνωστικές περιοχές, όπως είναι η σχέση φασισμού και εθνικισμού, η κατασκευή της ή των εβραϊκών ταυτοτήτων μέσα από την ιδρυτική γη' αυτές εμπειρία του μαζικού αφανισμού, αλλά και οι αντιστασιακές, πολιτικές χρήσεις της εθνικής αναφοράς σε συνθήκες απόλυτης επικράτησης του λόγου και του έργου της ίδιας εθνικής αναφοράς, σε συνθήκες επικράτησης. Για τη διερεύνησή τους, χρησιμοποιήσαμε το παραδειγμα των Ελλήνων Εβραίων έτσι όπως αυτό εκδηλώνεται σ' έναν από τους πλέον εμβληματικούς χώρους του στρατοπεδικού κόσμου, του κράτους των S.S., το στρατοπεδικό συγκρότημα 'Άουσβιτς -

Μπιλκενάου.

Το στρατόπεδο ως μηχανισμός οργάνωσης της σωματικότητας και ηθικοποίησης των υποκειμένων μπορεί, αν ανατρέξουμε σε μια γενεαλογική μέθοδο, να θεωρηθεί ότι συμπίπτει με την εδραίωση του έθνους - κράτους, την ανάπτυξη των εθνικών στρατών, ενώ θα λέγαμε ευρύτερα ότι ο πολλαπλασιασμός ολοπαγών ιδρυμάτων ως ισχυρών κοινωνικών θεσμών, θα συντελεστεί μέσα σε αυτό που για λόγους οικονομίας θα αποκαλέσουμε εθνικές κοινωνίες.

Ο ναζισμός, ως καθεστώς, μαζί με την κατεξοχήν πολιτική του συνοδεία, τα στρατόπεδα του μαζικού αφανισμού, δείχνει να είναι η πιο ακραία προβολή, εκδοχή του εθνικισμού, ή αλλιώς μία από τις πιο καταστρεπτικές εμπειρίες του εθνικού φαινομένου. Η ακρότητα της ναζιστικής εκδοχής του εθνικισμού, ενώ εδράζεται κυριαρχικά πάνω σε μια λεπτομερή και πυραμιδοειδή ιεράρχιση των εθνών, στην κορυφή της οποίας τοποθετείται βέβαια το γερμανικό έθνος, υπερβαίνει καθοριστικά μέσω αυτής της ιεράρχισης, το εθνικό κριτήριο, εισάγοντας στο πολιτικό πράττειν μία ακραία φυλετική υποστασιοποίηση όλων των κοινωνικών και πολιτικών διακυβευμάτων.

Μπορούμε νομίζω να κρατήσουμε προσωρινά, σχηματοποιώντας πλέον συνειδητά, ότι το 'Άουσβιτς και ό,τι αυτό συμβολικά κομίζει, αποτελεί μία ακραία εκδοχή της εθνικής λογικής.

Το ερώτημα που τίθεται λοιπόν είναι πώς λειτουργεί το στρατόπεδο μαζικού αφανισμού σε σχέση με το έθνος και τη φυλή; Και πιο συγκεκριμένα, πώς οι εκεί έγκλειστοι διαπραγματεύονται τις πα-

Συνέχεια στη σελ. 16

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: «Σαφέντ», εβραϊκή ζωή, έργο του σύγχρονου Ισραηλινού ζωγράφου Zvi Linni

Ερείπια στην εβραϊκή συνοικία της κατεχόμενης Ρόδου μετά από αεροπορικό βομβαρδισμό των 'Αγγλων

Διάφορα στοιχεία για την Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου

Του κ. ΚΩΣΤΑ ΤΣΑΠΑΧΟΥΡΗ

Λίγους μήνες μετά την απελευθέρωση, μια νησίδα του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος, έγινε διάσημη και επί πολλές μέρες βρέθηκε στην πρώτη γραμμή της διεθνούς επικαιρότητας. Φυσικά όχι για τον ίδιο λόγο που βρέθηκαν το Μικρό και το Μεγάλο Λιμνί, τα Ίμια, αλλά για ανθρωπιστικούς και μόνο λόγους. Είναι η εποχή που οι Εβραίοι της Διασποράς προσπαθούν να πάνε στην πατρίδα των προγόνων τους την Παλαιστίνη - δεν έχει ιδρυθεί ακόμη το κράτος του Ισραήλ - και με κάθε μέσο επιχειρούν το μεγάλο αυτό εγχείρημα, να φθάσουν στις ακτές της Υπεριορδανίας. Πολλά κακία που μεταφέρουν τους απελπισμένους αυτούς ανθρώπους, περνούν από τα νερά της Δωδεκανήσου τα οποία, όμως, δεν είναι φιλόξενα γι' αυτούς. Δεν φταίνε γι' αυτό οι κάτοικοι αλλά οι συμμαχικές δυάμεις που έχουν τη Διοίκηση και οι οποίες διοικούν τη Δωδεκανήσο ως εχθρικό έδαφος. 'Ένας άλλος λόγος που δεν δίνουν χείρα βοηθείας στους δυστυχισμένους' Εβραίους είναι ότι η περιοχή που θέλουν να πάνε, αποτελεί αργιλική αποικία: έτσι οι αργιλικές δυνάμεις που διοικούν τα νησιά για τους νικητές του πολέμου,

με κάθε μέσο προσπαθούν να τους εμποδίσουν. Δεν μπορούν, όμως, να κάνουν το ίδιο τη χειμωνιάτικη νυχτα του Δεκεμβρή 1946, όταν το μικρό καίγει με τους εκατοντάδες Εβραίους βινθιστηκέ λόγω της θαλασσοταφαγής στη νησίδα Σειρήνα, εντυχώς χωρίς θύματα. Προφανώς ήταν από τα καράβια που παρακολουθούνταν από το ιουναίζο Πρατοφέο και είχαν σκοπό να δουν τις αντιδράσεις των 'Αγγλων στα Δωδεκάνησα και γιατί όχι να σπάσουν τον πρώτο αργιλικό κλοιό που βρισκόταν καθ' οδόν προς την Παλαιστίνη. Αμέσως το γεγονός μεταδόθηκε από όλα τα ειδησεογραφικά πρακτορεία και υπήρξε παρκόδυμα κινητοποίηση για την περίθαλψη των ναναγών. Οι 'Αγγλοι στη Ρόδο δεν ήλθαν αρωγοί αλλά επέτρεψαν στην Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή Δωδεκανήσου να συνδράμει τους ναναγών και να περιοριστεί μόνο σ' αυτή την ενέργεια για φιλανθρωπικούς σκοπούς. Η ελληνική Κιβέρνηση σε συνεννόηση με την Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή, προχώρησε περισσότερο με την αποστολή του αντιορτακού «Αιγαίον» για την παροχή κάθε βοηθείας. Επίσης αντρες της Στρατιωτικής Αποστολής μοίρασαν διάφορα είδη και

χρήματα. Η αποστολή στον τόπο του ναυαγίου του ελληνικού αντιτοπιλικού και άλλων πολεμικών μας σκαφών, προφανώς δεν άρεσε στους Αγγλούς οι οποίοι έστειλαν αρματαγωγό που παρέλαβε τους ναυαγούς από τη νησίδα Σειρήνα. Το αρματαγωγό απέπλευσε προς άγνωστη κατεύθυνση χωρίς να προσεγγίσει σε λιμάνι της Δωδεκανήσου. (Για την ιστορία το ναυάγιο έγινε στη συστάδα **Σύρνας της Ασταπαλιάς**). Η διάσωση των ατυχών Εβραίων και οι ενέργειες της ελληνικής κυβερνήσεως έτυχαν μεγάλης δημοσιότητας, μάλιστα δε ανακοινώθηκε στο 22ο Παγκόσμιο Σιωνιστικό Συνέδριο που συνήλθε τις ημέρες εκείνες στη Βασιλεία της Ελβετίας.

Είναι νωπά ακόμη τα γεγονότα στους κατοίκους των Δωδεκανήσων, για την τύχη που είχαν οι συμπατριώτες τους Εβραίοι της **Ρόδου** και της **Κω**, από τους Γερμανούς κατακτητές. Οι εβραϊκές Κοινότητες των δύο νησιών, αριθμούσαν λίγο πριν από τη μεταφορά των μελών τους σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, 1821 άτομα. Τον Απρίλιο του 1944, τριάντα σκοτώθηκαν στη Ρόδο από αεροπορικό βομβαρδισμό. Σύμφωνα με στοιχεία της **Εβραϊκής Κοινότητας Ρόδου** που δόθηκαν στη δημοσιότητα τις πρώτες μέρες της Απελευθερώσεως, σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως μεταφέρθηκαν 1871 εκ των οποίων 150 επέστρεψαν. Στα κρεματόρια βρήκαν τραγικό θάνατο 1631. Λόγω τουρκικής υπηκοότητας, παρέμειναν στο στρατόπεδο του Χαϊδαρίου και δεν μεταφέρθηκαν στα στρατόπεδα του θανάτου 10 απ' όπου και απέλευθερώθηκαν. Η Εβραϊκή Κοινότητα της Ρόδου υπολόγισε τις καταστοφές που υπέστησαν τα μέλη της σε 1.418.000 λίρες στερελίνες και αυτή της Κω σε 170.000 λίρες στερελίνες.

Σιγκεκριμένα στη Ρόδο καταστράφηκαν 100 εβραϊκές κατοικίες συνολικής αξίας 100.000 λιρών (υπολογίστηκε 1.000 λίρες κάθε μια Χ 100 κατοικίες = 100.000 λίρες), καταστροφή επίπλων, ταπήτων, προσωπικών ειδών, ασημένια αντικείμενα, οικιακά σκεύη κ.λπ. που επιτάχθηκαν ή λεηλατήθηκαν μετά τον εκτοπισμό, συνολικής αξίας 258.000 λιρών (τα είδη αντά ανήκαν σε 516 νοικοκυρά με αξία σε κάθε μια οικογένεια 500 λίρες, έτσι 516X500 = 258.000 λίρες). Μπιζού και χρυσές λίρες που ληστεύθηκαν στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως αξίας 60.000 λιρών, 20.000.000 ιταλικές λιρέτες που καταχρήθηκαν από τους άτυχους Εβραίους, συνολικής αξίας 50.000 λιρών, εμπορεύματα που βρίσκονταν στα καταστήματα των Εβραίων στη Ρόδο και ήταν υπό δικαστική μεσεγγύηση (sequestrée) αλλά λεηλατήθηκαν, αξίας 500.000 λιρών και εμπορεύματα που βρίσκονταν μπλοκαρισμένα στην Ιταλία, ή καθ' οδόν προς τη Ρόδο και καταστράφηκαν λόγω του πολέμου, ή λεηλατήθηκαν ή κλάπηκαν, συνολικής αξίας 450.000 λιρών στερελίνων. Σύνολο 1.418.000 λίρες στερελίνες.

Η διαταγή για τη μεταφορά των Εβραίων, υπεγράφη από το **Φαράλλι**, τον Ιταλό υπουργερόντη. Το ντοκουμέντο που βλέπει για πρώτη φορά το φως, το δίνουμε στη γλώσσα που γράφτηκε:

«ACCERTAMENTO DEI BENI GIA APPARTENENTI AGLI EBREI. SI DECRETA: Art 1-Per l'accertamento dei beni già appartenenti agli ebrei e istituita una Commissione Governativa composta da persone designate dal Vice Governatore, la quale, per l'esecuzione dell'incarico, ha tutte le facoltà conferite al pretore a al notaio dagli articoli 752 e seguenti del codice di procedura civile. Art 2 - i debitori di persone di razza ebraica ed i detendori di beni di qualsiasi natura appartenenti in tutto o in parte, a persone di razza ebraica, devono presentare nel termine di cinque giorni dall'entrata in vigore del presente decreto, alla detta Commissione, in ordine ai singoli beni, denuncia scritta, sulla quale risultino: l'importo dei debiti, il nome del creditore o del proprietario, la natura e l'ammontare dei titoli e dei valori e la sommaria descrizione dei beni. Art 3 - Chiunque ometta la denuncia di cui all'art 2 è punito con l'arresto fino a tre anni o con l'ammenda fino a lire diecimila. Art. 4 - il presente Decreto entra in vigore il giorno successivo a quello della sua pubblicazione. Rodi, 21 luglio 1944 - XXI p. Il Governatore Faralli.

[Μετάφραση: Βεβαίωση αγαθών (περιουσιών) ανηκόντων σε Εβραίους]

'Αρθρο 1. Για την πιστοποίηση των αγαθών που ήδη ανήκουν σε Εβραίους ορίστηκε Κυβερνητική Επιτροπή, αποτελούμενη από άτομα διορισθέντα υπό του Αντικυβερνήτου, η οποία για την εκτέλεση της αποστολής έχει υποβάλει όλες τις αρμοδιότητες στον Πρέτορα και τον Συμβολαιογράφο, ως εκ των άρθρων 752 κ.ε. του Αστικού Κώδικα.

'Αρθρο 2 - Οι οφειλέτες των ατόμων εβραϊκής φυλής και οι κάτοχοι αγαθών οιασδήποτε φύσεως ανηκόντων - συνολικά ή μερικά - σε άτομα εβραϊκής φυλής πρέπει να παρουσιάσουν, εντός 5 ημερών από την ισχύ του παρόντος Διατάγματος, στην εν λόγω επιτροπή, κατά σειρά καθενός αγαθού, έγγραφη καταγγελία στην οποία να καταγράφονται: Το ποσό της οφειλής, το όνομα του πιστωτή ή του κατόχου, η φύση και το μέγεθος των τίτλων και των αξιών και περιληπτική περιγραφή των αγαθών.

'Αρθρο 3 - Όποιος παραλείψει την αναφερόμενη στο άρθρο 2 καταγγελία τιμωρείται με κράτηση μέχρι 3 χρόνια και πρόστιμο μέχρι 10.000 λίρες.

'Αρθρο 4 - Το παρόν Διάταγμα τίθεται σε ισχύ από την επομένη της δημοσιεύσεώς του.

**Ρόδος, 21 Ιουλίου 1944
Ο κυβερνήτης Φαράλλι]**

Λίγους μήνες μετά την απελευθέρωση, ένας Εβραίος τραπέζιτης, ο **Ζακ Μενασέ** που καταγόταν από τη Ρόδο και διέμενε στο Παρίσι, ζήτησε πληροφορίες από την ελληνική αποστολή στη γαλλική πρωτεύουσα, για την τύχη των περιουσιακών στοιχείων που ανήκαν τους εξοιλοθρευθέντες Ισραηλίτες που διέμεναν στα Δωδεκάνησα και αν υπάρχουν σχετικές πληροφορίες. Ο Ζακ Μενασέ ήταν πρόκριτος στο Παρίσι, νέος διετέλεσε υπάλληλος του τουρκικού υπουργείου των Εξωτερικών και ήταν προσωπικός φίλος και επί πολλά χρόνια συνεργάτης του Γάλλου πρωθυπουργού Ρουβίέ. Επίσης ζήτησε πληροφορίες για τα μέλη της οικογένειάς του που διέμεναν προ του πολέμου στα νησιά. Κατά τη συνάντηση αυτή που έγινε στις 14 Αυγούστου 1945 δόθηκε από ελληνικής πλευράς η απάντηση ότι η Δωδεκάνησος βρίσκεται σήμερα κάτω από συμμαχική διοίκηση και όχι ελληνική: «αφού η Δωδεκάνησος θα περιήχετο εις χείρας ελληνικάς τα συμφέροντα των Ισραηλίτων θα επήγανον της αυτής υποστηρίξεως και προστασίας ην έσχον πάντοτε και εις όλην την άλλην Ελλάδα. Επ' ευκαιρία των έξεθεσα τα μέτρα τα οποία η Ελληνική Κυβέρνησης έλαβε, ειδικώτερον δε τον ωμίλησα περὶ του νόμου "περὶ διαχειρίσεως των περιουσιών των Ισραηλίτων Θεσσαλονίκης..."».

Ο Μενασέ απάντησε ότι ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους των Ισραηλίτων της Ρόδου θα ενεργήσει στους ισραηλιτικούς κύκλους του Λονδίνου και της Ουάσιγκτον για να εκδηλωθούν υπέρ της παραχωρήσεως της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. «Η λύσις αύτη», συνέχισε «είναι η μόνη φυσιολογική και δικαία λύσις του Δωδεκανησιακού ζητήματος και αυτή θα υποστηρίξωμεν». Δεν παρέλειψε να προσθέσει ότι ο προεβεντής της Τουρκίας στο Παρίσι με τον οποίο είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει για το ίδιο θέμα του είπε ότι η Τουρκία δεν έχει βλέψει στα Δωδεκάνησα και ότι δεν έχει αντίρρηση αυτά να δοθούν στην Ελλάδα.

Το τραγικό στην περίπτωση αυτή είναι ότι κάποιος άλλος με το ίδιο όνομα ο **Μισέλ Μενασέ** ηλικίας 23 χρόνων του Χάιμ και της Αμαλίας, εγκατεστημένος στην Κω, ζήτησε από τις αρχές της οργανώσεως των Ηνωμένων Εθνών Ούνδρα της Λευκωσίας να τον προωθήσουν στη γενέτειρά του, αλλά αυτές του το αρνήθηκαν. Η οικογένειά του βρισκόταν στην Κω από τα 1448 και άλλη φορά της διέμενε στην Αθήνα και μάλιστα στην Πλάκα, στην οδό Πανδρόσου 1. Η αίτηση για επιτροφή στα Δωδεκάνησα έγινε στις 30 Ιουνίου 1945. Τις ίδιες μέρες επίσης ζήτησε να επιστρέψει στην Ρόδο μέσω Λευκωσίας, ένας μισητός Ιταλός, που ζήτησε να δικαστεί ως εγκληματίας πολέμου, αλλά δεν του επιτράπηκε η είσοδος. Επρόκειτο για τον Ρέντζο Ρόσσι του Μάριου και της Ερμιόνης, που γεννήθηκε στο Λιβόρνο το 1898, δικηγόρου, οινοβιομήχανου και γενικού επιχειρηματία και ήταν εγκατεστημένος στη

Ρόδο από το 1932. Ήταν ο διευθυντής του ημικρατικού 'Εντε (Οργανισμός Βελτιώσεως της Γεωργίας), που τόσο καταπίεσε το Ροδίτη αγρότη. Για το ποιόν του Ρόσσι ζήτηθηκε και η γνώμη του Δωδεκανήσου καπετάνιου Μ. Θ. Σαρούνου, που με το πλοίο του βρισκόταν στην Κύπρο, που δεν παρέλειψε να αναφέρει ότι ο περί ου ο λόγος ήταν όργανο και εφαρμοστής της Εξιταλιστικής προσπάθειας που εφάρμοσε η Ιταλία στα Δωδεκάνησα. Έτοιμη ήταν η ευκαιρία να συλληφθεί ένας καταπιεστής του Δωδεκανησιακού λαού.

Το παρόν σημείωμα δεν έχει σκοπό να εξαντλήσει το τι υπέστησαν οι συμπατριώτες μας Εβραίοι. Ούτε θα αναφερθεί σε λεπτομέρειες του Ολοκαυτώματος με πρωταγωνιστές Ροδίτες Εβραίους, ούτε θα περιγράψει το τι συνέβη εκείνη την αξέχαστη μέρα όταν οι Γερμανοί έπαιρναν τους Εβραίους από τη Ρόδο. Θα σταθούμε μόνο σε ένα και μόνο γεγονός. Κάθε φορά που ζούμε το νόστο και τα βήματα μας οδηγούν στα σοκάκια της Παλιάς Πόλης, ζωρετούμε το Εβραϊόπουλο εκείνο που είδε όλη την οικογένειά του να γάντεται στο 'Αουσβιτς και αυτό μόνο να σώζεται. Εκείνο το 15χρονο αγόρι που έζησε όλη τη φρίκη και την κτηνωδία του ναζισμού. Είναι η πιο τραγική ιστορία που ξέρουμε και παρά την τεσσαρακονταετή γνωριμία δεν τολμούμε να ζητήσουμε την καταγραφή της, σεβόμενοι τη σωπή του ανθρώπου που ζει με τις αναμνήσεις των προσφιλών του, εδώ στο φιλόξενο νησί της Ρόδου. Φέτος η συνάντηση έγινε λίγο μακρύτερα από τα στενούσσακα της Παλιάς Πόλης. Ακριβώς ένα δειλινό του περασμένου Σεπτέμβρη κοντά στον πύργο του Naillac.

(Από την εφημερίδα **Ροδιακή**, 11.12.1997)

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΝΤΟΥΝΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 32.44.315-8

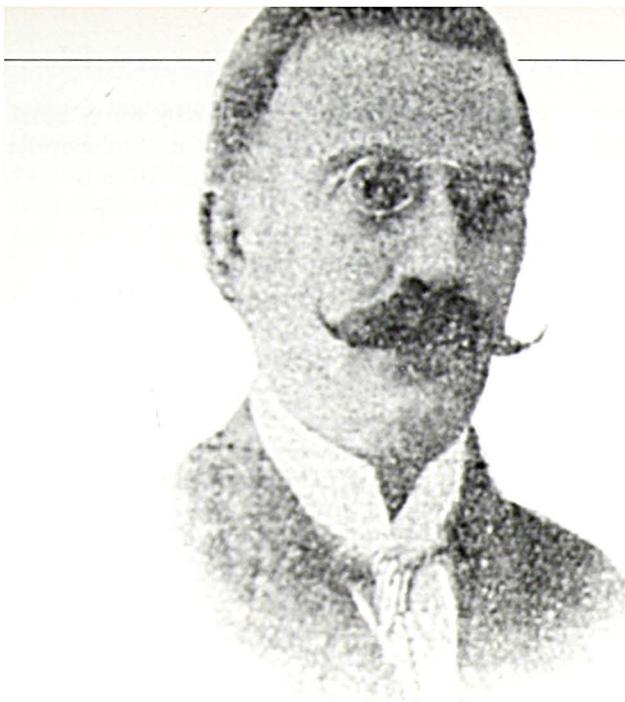
E-mail: hhkis@netor.gr

Internet site: <http://www0.netor.gr/diaspora/jews/kis.htm>

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

Μανδίκος (Μωρίς) Κοφίνας (1871 - 1924)

Ιατρός - Βουλευτής

Mία από τις μεγαλύτερες φυσιογνωμίες του Ελληνικού Εβραϊσμού υπήρξε ο Μ. Κοφίνας, ο οποίος γεννήθηκε στα Γιάννινα το 1871 από γονείς ευγενούς καταγγέλης, που εθεωρούντο προύχοντες της πόλης και ηγετικοί παράγοντες της εκεί εβραϊκής Κοινότητας. Ήταν ο πρωτότοκος γιος πολυμελούς οικογένειας. Αφού αποφοίτησε από το γυμνάσιο της ιστορικής Ζωσιμαίας Σχολής και της Alliance Israelite Universelle Ιωαννίνων με άριστες επιδόσεις, γράφτηκε στην ιατρική σχολή των Παρισίων από όπου αποφοίτησε με άριστα και αναγορεύτηκε διδάκτωρ.

Σε ηλικία 30 ετών παντρεύτηκε τη Ρόζα το γένος Ηλία Κοέν από τα Τρίκαλα και εγκαταστάθηκαν στο Βόλο, όπου άσκησε με επιτυχία το ιατρικό επάγγελμα. Δραστήριος και ανήσυχος χαρακτήρας άρχισε να αναπτύσσει μια πρωτοφανή κοινωνική δράση. Στην περίοδο των λοιμών και ιδιαίτερα της θανατηφόρας ισπανικής γρίπης, αλλά και άλλων επιδημιών, πρόσφερε με ανιδιοτέλεια τις υπηρεσίες του σε πάσχοντες συνανθρώπους και έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την

αποκατάσταση των αναπήρων και θυμάτων των βαλκανικών πολέμων του 1912 - 13.

Διατέλεσε δημοτικός σύμβουλος (1907 - 1914) Βόλου και πρόεδρος Δημαρχιακών Επιτροπών και άλλων κοινωνικών, πνευματικών, επιστημονικών σωματείων και ιδρυμάτων. Δημοσίευσε πολλές και σημαντικές μελέτες και άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και εφημερίδες της εποχής με θέματα τόσο επιστημονικά όσο και εβραϊκού περιεχομένου.

Έχοντας αποκτήσει μεγάλη αίγλη το 1915 εκλέχθηκε βουλευτής Θεσσαλονίκης (1915 - 1918). Στις 28.2.1918 υπέβαλλε επερώτηση στην Ελληνική Βουλή σχετικά με τη θέση της Κυβέρνησης στη Δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας λόγοδου Μπάλφουρ (για τη σύνταση στην Παλαιστίνη Εθνικής Εβραϊκής Εστίας 3.11.1917), με αποτέλεσμα ο υπουργός Εξωτερικών Ν. Πολίτης να αναγνωρίσει και να ταχθεί επίσημα το Ελληνικό Κράτος - μαζί με τα άλλα Ευρωπαϊκά Κράτη - υπέρ της Δήλωσης Μπάλφουρ.

Ένθερμος Σιωνιστής περιόδευσε στην Ευρώπη σαν εκπρόσωπος της

Σιωνιστικής Οργάνωσης Ελλάδος, για να συγκεντρώσει χρήματα για το Εθνικό Εβραϊκό Κεφάλαιο, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σε αυτό να ιδρύσει αγροκτήματα στην Παλαιστίνη για την εγκατάσταση Εβραίων προσφύγων της Ανατολικής Ευρώπης που διώκονταν από τα εκεί καθεστώτα.

Αλλά και σε τοπικό επίπεδο ο Κοφίνας εργάστηκε για τα κοινά και ιδιαίτερα για την περιθλαψη των προσφύγων της Μιχραϊστικής Καταστροφής. Διναμική επίσης υπήρξε η παρέμβασή του στον Μητροπολίτη Δημητριάδος Γερμανό και στις άλλες τοπικές Αρχές για την εξάλευψη των θρησκευτικών προλήψεων και φανατισμών που εκδηλώνονταν από μερίδια του τοπικού πληθυσμού ενάντια των Εβραίων με βιαιοπραγίες εναντίον καταστημάτων, σπιτιών και της Συναγωγής κατά την περίοδο του Χριστιανικού Πάσχα.

Το ενδιαφέρον του για τους ομοθρησκους του υπήρξε αμέριστο. Σε μια εγκύλιο που έστειλε ως βουλευτής στους πρόεδρους των εβραϊκών Κοινοτήτων Ελλάδος, και που δημοσιεύτηκε στην «Ισραηλιτική

Επιθεώρηση» - Αθήνα 1915, ζητούσε να πληροφορηθεί αν εκδόθηκαν οι συντάξεις για χήρες και ορφανά του πολέμου 1912 - 13 και τις ανάγκες, αλλά και άλλες χρησμές πληροφορίες, προκειμένου να εισηγηθεί την ικανοποίηση δικαιών αιτημάτων από το Ελληνικό Κοινοβούλιο.

Ήταν από τα ιδρυτικά μέλη του Σιωνιστικού Συλλόγου Βόλου «Ποιμέ Σιών» και τον Μάρτιο του 1919 ήταν αντιπρόσωπος του Συλλόγου στο πρώτο Πανελλήνιο Συνέδριο Σιωνιστικών Συλλόγων που οργάνωσε η Σιωνιστική Ομοσπονδία.

Για την όλη ανθρωπιστική του δραστηριότητα παρασημοφορήθηκε από την Ελληνική και Γαλλική Κυβέρνηση.

'Αρρωστος και με βαρύ χειμώνα ταξίδεψε στη Γαλλία για να μετάσχει των συζητήσεων των Ευρωπαϊκών Σιωνιστικών Οργανώσεων, με αποτέλεσμα να επιδευνωθεί η υγεία του και να πεθάνει στις 24.4.1924 (20 Νισάν 5684).

Ο Μ. Κοφίνας στη διάρκεια της ζωής του υπήρξε μεγάλος μαχητής και υπερασπιστής της εβραϊκής παρακαταθήκης του. Αφιέρωσε όλες τις δυνάμεις του στη Σιωνιστική Ιδέα με συνέπεια και υψηλοφροσύνη. Η προσπάθειά του για να αποκτήσει ο Εβραϊκός Λαός μια πατρίδα, δεν κάμφθηκε και δεν άλονιστηκε ποτέ. Ήταν ο απόστολος αλλά και ιεροφάντης των ιδανικών της εβραϊκής φυλής.

Η κηδεία του έγινε πάνδημη και πήραν μέρος σε αυτή σύσσωμη η Κοινότητα Βόλου, εκπρόσωποι των άλλων Κοινοτήτων, απεσταλμένοι Οργανώσεων του Εξωτερικού, επτρόσωποι των τοπικών Αρχών, βουλευτές, διπλωμάτες κ.ά.

Το 1927 ύστερα από απόφαση της Σιωνιστικής Ομοσπονδίας, έγινε εκταφή των λειψάνων του και στάλθηκαν στην Παλαιστίνη όπου τιμής ένεκεν ενταφιάστηκαν στο Νεκροταφείο της Νατάνια όπου είναι θαμμένος και ο μεγάλος ηγέτης του Σιωνιστικού κινήματος Μαξ Νορδάου. Λίγα χρόνια αργότερα το Εθνικό Εβραϊκό

Κεφάλαιο έκανε έρανο για τη δημογραφία άλσους «Μωρίς Κοφίνα».

Ρα.Φ.

Η κατωτέρω εγκύλιος του βούλευτού Μ. Κοφίνα, ιατρού, προς τους προέδρους των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, αποτελεί ένα από τα πολλά δείγματα της μερίμνης και ενδιαφέροντός του υπέρ του ομοθρήσκου του Εβραϊκού στοιχείου:

και της ακριβούς υπ' εμού αντιλήψεως των αναγκών αυτών, να εισηγηθώ εν τω Ελληνικώ Κοινοβούλιω, ου έχω την τιμήν να ήμαι ήδη μέλος, ως βουλευτής του Νομού Θεσσαλονίκης, την βελτίωσην της καταστάσεως εν γένει των άνω Κοινοτήτων, εφ' όσον είναι τούτο δυνατόν, ως και την διόρθωσιν των κακώς κειμένων των αφορώντων αυτάς. Επίσης παραπλάνατάς όπως προς τον ανώτερον σκοπόν μοι αποστείλητε ει δυνατόν και στατιστικήν

Απόδειξη του Εθνικού Εβραϊκού Κεφαλαίου για δωρεή υπέρ του 'Αλσους Κοφίνα στην Παλαιστίνη - Δεκατία 1930

«Εν Βόλω τη 30 Ιουνίου 1913 - Ταμιούς 5675. Αξιότιμε κ. Πρόεδρε. Λαμβάνω την τιμή να παρακαλέσω υπάρχων εναρεστούμενος μοι αποστείλητε όσον τάχιστα τας δεούντας πληροφορίας, όσον αφορά τας διαφόρους ανάγκας της υπό την διοίκησιν υπών Ισραηλιτικής Κοινότητος και ιδία τας αφορώσας τόσον την εκπαίδευσιν, όσον και την από πρακτικής απόφεως μόρφωσιν της Ισραηλιτικής νεολαίας, προς δε τον αριθμό των μελών της Κοινότητος κατ' επάγγελμα (αντίγραφον τελευταίας απογραφής) λεπτομερώς, των μαθητών, ως και τα εισοδήματα αυτής κ.λ.π., καθότι προτίθεμαι διά της συλλογής των πληροφοριών τούτων παρ' όλων των εν Ελλάδι Ισραηλιτικών Κοινοτήτων

της τελευταίας τουλάχιστον δεκατίας των γεννησεων, αποβιώσεων και γάμων, ως και των τιχών μεταναστεύσαντων εκ των μελών της Υμετέτας Κοινότητος μετά των αιτιών αυτών. Ωσαύτως μοι πληροφορείτε παρακαλώ εάν εξεδόθησαν αι συντάξεις των χηρών και ορφανών των κατά τους δύο πολέμους (1912 και 1913) φονεύθεντων στρατιωτών εκ της υμετέρας Κοινότητος, ως και των τιχών τραυματιών ανατήρων, και διά πόσους και ποίους εξ αυτών δεν εξεδόθησαν έτι αύται. Δεξασθε παρακαλώ την διαβεβαίωσην της εξαιρέτου προς υμάς υπολήψεως. Δρ. Μ. Κοφίνας. Βουλευτής».

[«Ισραηλιτική Επιθεώρησης»
Αθήνα, Οκτώβριος 1915].

Ταφόπετρα στο εβραϊκό νεκροταφείο Χαλκίδας. Το έτος ταφής που αναγράφεται είναι το 1457

Η εβραϊκή παρουσία στη Βόρεια Εύβοια

Του κ. ΜΑΡΙΟΥ ΜΑΪΣΗ,
προέδρου της Ισραηλητικής
Κοινότητας Χαλκίδας

Εισαγωγή

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΒΟΙΑ και κυρίως στην Εύβοια - Χαλκίδα είναι τόσο παλιά ώστε να πιστεύουμε ότι οι πρώτοι Εβραίοι έχονται στην Χαλκίδα μετά το 586 π.Χ. Όσο για τους ελληνιστικούς χρόνους είναι αναμφισβήτητα εγκατεστημένοι και οργανωμένοι σε παροικία.

Ο Προφήτης Ησαΐας (765 π.Χ.) είναι πλέον αποκαλυπτικός για την Εύβοια - Χαλκίδα, όταν στο Κεφ. 66/19 γράφει «Οτι θα υποστούν φοβερές θείες συνέπειες οι λαοί που κρατούν Εβραίους σκλάβους». Αναφέρει δε, μεταξύ των άλλων κρατών και την Ελλάδα, αλλά επί λέξη: «Και εις τας νήσους τας Πόρρων» κ.λπ. Τα νησιά «όμως τα μεγάλα και τα κυρίως γνωστά της Μεσογείου «Τα Πόρρων», τα πλησιέστερα στη γη του Ισραήλ είναι η Κύπρος, η Κρήτη και η Εύβοια.

Ο Προφήτης Ζαχαρίας (748 - 747 π.Χ.) Κεφ. 9/13 γράφει «Οτι οι Ιουδαίοι έχουν οδηγηθεί σαν δούλοι στην Ελλάδα».

Για δε την Εύβοια έχουμε το πλέον σαφές ντοκουμέντο: Την αναφορά του Φίλωνα του Ιουδαίου, του μεγάλου ελληνιστή Αλεξανδρινού Φιλοσόφου, στην σελ. 1031 από τα 'Απαντα του 1640, όπου αναγράφει:

«Μεστή Εβραϊκών παροικιών είναι η τότε Εγράπη, Θεσσαλία, η Βοιωτία, η Μακεδονία, η Αιτωλία, τό Άργος, η Κόρινθος, τα πλείστα και άριστα Πελοποννήσου» και τονίζει: «Ου μόνον αι ήπειροι μεσταί των Ιουδαϊκών αποικιών εισίν αλλά και νήσων αι δοκιμώταται Εύβοια, Κύπρος, Κρήτη». Η αναφορά του στην Εύβοια ως πρώτη των Νήσων από τις τρεις μεγάλες ελληνικές νήσους του Αιγαίου, είναι σημαντική επισήμανση. Άρα στην Εύβοια και στη Χαλκίδα ευδοκιμούν εβραϊκές παροικίες. Δεν συγχροτείται μια δοκιμότατη παροικία χωρίς να έχουν παρέλθει πολλά χρόνια.

Οι Εβραίοι των Ωρεών

Για ό,τι αφορά τους Ωρεούς, έχουμε τις εξής γραπτές αναφορές:

O Joshua Starr γράφει στα «Ρωμανιώτικα» για την Εύβοια, ό,τι γνωρίζει για τις τρεις κύριες εβραϊκές κοινότητές της: Των Ωρεών - της Χαλκίδας και της Καρύστου. Όσον δε αφορά τις δύο πόλεις του βορείου και νοτίου άκρου της Εύβοιας, αντές των Ωρεών και της Καρύστου, η εβραϊκή παρουσία εκεί γίνεται γνωστή από ένα έγγραφο της Γαληνοτάτης για τους Εβραίους της Περιοχής, με χρονολογία 11 Μαΐου 1452.

Το εν λόγω διάταγμα εν περιλήψει επισημαίνει τα εξής: «Οι αξιωματούχοι των δύο περιοχών να παρέχουν 1ον: Δικαιοσύνη στους Εβραίους, (σύμφωνα με την εκδοθείσα περιληψη). 2ον: Καταργείται η υποχρέωση των Κοινοτήτων να παραχωρούν ένα από τα μέλη τους ως εκτελεστή (δήμιο). 3ον: Να παραιτηθούν από οποιαδήποτε κακομεταχείριση και 4ον: Να επιδιορθώσουν τις ζημιές που προκάλεσαν οι βομβαρδισμοί, κυρίως των Καταλανών, στο εβραϊκό οικοδομικό τετράγωνο των Ωρεών».

Τι συνετέλεσε όμως ώστε να εκδοθεί αυτό το διάταγμα που αφορούσε τους Εβραίους της Εύβοιας, αλλά κυρίως αυτούς των Ωρεών;

Γνωρίζουμε ότι από το 1204, οι Ωρεοί τελούσαν υπό την κατοχή των Βενετσιάνων. Περί το τέλος του 13ου αιώνα, είχαν εδραιώσει την κατάκτηση της Εύβοιας με μία μικρή παρένθεση, την κατάληψη των Ωρεών, για ένα διάστημα από τον Λικάριο. Η εμπορική κίνηση έγινε πηγή ανάπτυξης και προόδου για τον τόπο, αφού ο βενετσιάνικος στόλος προστάτευε το θαλάσσιο εμπόριο από τους πειρατές αλλά και από τους ανερχόμενους σε ισχύ Τούρκους.

Όμως από το 1400 οι Τούρκοι άρχισαν να γίνονται ισχυρότεροι, ώστε έκαναν συχνές επιδρομές στην Εύβοια και τους Ωρεούς. Οι κάτοικοι συλλαμβάνο-

νταν και πωλούνταν ως δούλοι. Οι καταστροφές ήταν ολοκληρωτικές και οι Ωρεοί είχαν υποστεί ζημιές, ιδίως από βομβαρδισμούς και πυρκαγιές, οι δε Καταλανοί στόχευαν να καταλάβουν το σημαντικό αυτό εμπορικό κέντρο.

Οι κάτοικοι ζήτησαν την άδεια από τους Βενετσιάνους να πληρώσουν φόρους στους Τούρκους, ώστε να απαλλαγούν από τις επιδρομές τους. Οι Βενετσιάνοι συγκατατέθηκαν αναγκαστικά και τελικά υπογράφουν ειδήνη με τον Μουράτ τον Β' το έτος 1430. Ήταν ακολούθησε μια περίοδος ευημερίας και χωρίς πολέμους.

Είναι πλέον η περίοδος που ο τουρκικός στόλος κυριαρχεί στο Αιγαίο. Το εξαγωγικό εμπόριο των εκλεκτών κρασιών της Εύβοιας εξακολουθούσε να διεξάγεται κυρίως από τους Εβραίους των Ωρεών και της Χαλκίδας προς την Μ. Ασία, την Πόλη και τη Δύση.

Τα μέτρα υπέρ των Εβραίων, οπως αναφέρονται στο Διάταγμα του 1453, ήταν προς το συμφέρον των Βενετσιάνων και των Τούρκων. Οι παραχωρήσεις δε ήταν ασήμαντες, διότι οι φόροι γίνονταν μεγαλύτεροι και τα εκλεκτά προϊόντα της Εύβοιας ταξιδίευαν απρόσκοπτα προς τις χώρες τους.

Ο Βέλτερ (Χαλκίδα Δ' 1955) γράφει: «Ο οίκος της Χαλκίδας φέρεται κομιζόμενος σε όλες τις αγορές και ιδίως στην Κων/πόλη, όπου ήτο περιζήτητος». Όπως και οι Εβραίοι των Ωρεών ήταν οι κυριότεροι εξαγωγείς οίνου, έτσι και οι Χαλκιδείς Εβραίοι έπρεπε να τους συναγωνίζονταν. Οι Εβραίοι της Εύβοιας είχαν εμπόριο με τους Πειραιάτες και τους Εβραίους της Θήβας, που η κοινότητά τους αριθμούσε 2.000 μέλη, ήταν δε κυρίως νηματούργοι, μεταξονιγοί και ξακουστοί βαφείς πορφύρας.

Εγκατάσταση σ' άλλες πόλεις της Βόρειας Εύβοιας

Από πότε είναι εγκατεστημένοι οι Εβραίοι στη Βόρεια Εύβοια;

Κατά τον Φίλωνα τον Ιουδαίο, τον Αλεξανδρινό, από π.Χ. Το αν βίωναν συνέχεια εκεί, δεν έχουμε αποδεῖξες ή σημαντικές αναφορές. Το 1170 ο περιηγητής Βενιαμίν από την Τουδέλα έχει επισημάνει την ύπαρξη Κοινοτήτων ή και οικογενειών σε πολλά χωριά και πόλεις της ευρύτερης περιοχής όπως:

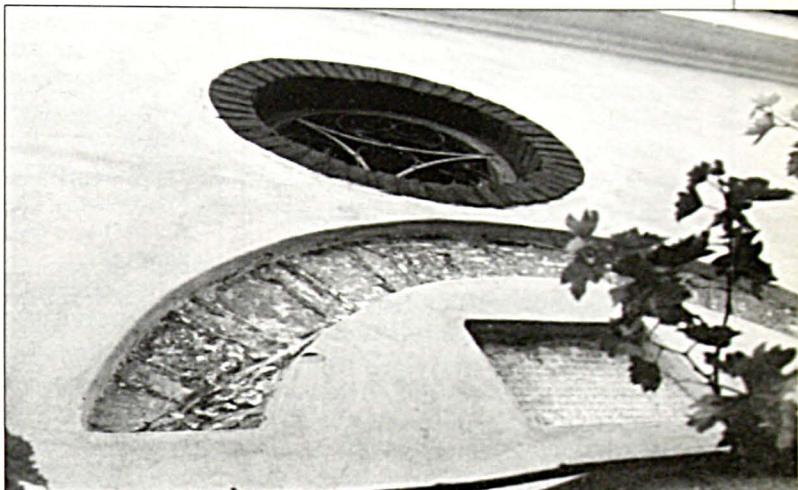
Στον Αλμυρό: Στο λιμάνι της Πελασγιώτιδας ζούσαν 400 άτομα.

Στη Λειβαδιά: υπήρχε σημαντική κοινότητα και νεκροταφείο μέχρι πρόσφατα.

Στο Γαρδική της Λοκρίδας: ζούσαν 50 άτομα.

Στη Λιχάδα: ήταν εγκατεστημένες οικογένειες και περιγράφεται ότι βρίσκονταν σε άθλια οικονομική κατάσταση. Τοπωνύμια Βρέιτα Σπίτια και Βριόκαστρο είναι καθηρωμένα πριν το 1170.

Στην Υπάτη: υπήρχε σημαντική κοινότητα με μεγάλο νεκροταφείο.

Εισόδος Συναγωγής της Χαλκίδας. Εντοιχισμένη πλάκα όπου φαίνεται η ημερομηνία οικοδόμησης της Συναγωγής το 1849, μετά από εμπρησμό το 1846. Οικοδομήθηκε με οικονομική βιομησία του Δαβίδ Πασιφίκου και της Δουκικας της Πλακεντίας

Στην Αιδηψό μερικές οικογένειες. Στο «Συμπόσιο των Επτά Σοφών» στην Πλούταρχος (Δ' βιβλίο) αναφέρεται σε δύο ενότητες: α) Στη μη λήψη / τροφή χοιρινού κρέατος από τους Εβραίους και β) στην ταυτότητα του ιουδαϊκού θεού.

Στα Κεράμεια μερικές οικογένειες, αρχοτική περιοχή «Εβραϊκή» ως τοπωνύμιο.

Μια επιστολή της 7ης Μαΐου 1894 εκ μέρους της Ισραηλιτικής Κοινότητας Χαλκίδας προς τους ομοθυρόσους στην Αμερική, περιγράφει τους φοβερούς σεισμούς του 1894, που κατέστρεψαν τις οικείες τους στη Χαλκίδα, τη Θήβα, τη Λοκρίδα και το Ξηροχώρι και ζητούν οικονομική ενίσχυση.

Στην ευρύτερη περιοχή της Β. Εύβοιας διατιστώνται ότι υπήρχαν εβραϊκές κοινότητες ή και ομάδες οικογενειών σ' άλλες περιοχές.

Κατά μία ενδοχή, οι κοινότητες αυτές χάθηκαν λόγω επιδομών από τους πειρατές. Επίσης, ήταν σύνθετες, οι διωκόμενοι να μετακινούνται προς ασφαλέστερες περιοχές όπου υπήρχαν κοινότητες, όπως αυτή της Χαλκίδας.

Η ευρύτερη περιοχή της Β. Εύβοιας θα πρέπει να συν-

δεθεί με τις εβραϊκές κοινότητες του Παγασητικού, όπως οι Παγασές και ο Αλμυρός.

Οι Παγασές είναι το αρχαίο λιμάνι της Πελασγιώτιδας. Κατά τον Ηρόδοτο οι Παγασές ήταν λιμάνι εξαγωγικού εμπορίου. Δημητριακά, κρέας και δούλοι ήταν τα κυρίως εμπορεύματα.

Τον 4ο αιώνα π.Χ. επί βασιλείας Ιάσονος, οι Παγασές ήταν στην ακμή τους. Το 341 με 340 ο Χαλκιδέος Κάλλιας, σύμμαχος των Αθηναίων καταλαμβάνει τις Παγασές. Έκτοτε οι Παγασές ενσωματώνονται από τον Δημήτριο τον Πολιορκητή στην Δημητριάδα, που ίδωσε. Έτοι το λιμάνι Παγασές (εξού και Παγασητικός κόλπος) έγινε Δημητριάδα.

Από τα σπουδαιότερα ευρήματα της περιοχής είναι η ύπαιχη 1.000 επιτύμβιων πλακών του 3ου αιώνα π.Χ. που βρέθηκαν εντελισμένες στα τείχη του κάστρου της πόλης αυτής.

Ο Γιάννης Κορδάτος μας πληροφορεί ότι ο Α. Αρβανιτόπουλος βρήκε πολλές επιτάφιες επιγραφές στην Δημητριάδα και από αρχαιοτάτων χρόνων είναι εγκατεστημένοι σ' αυτήν Εβραίοι, Φοίνικες και Αιγύπτιοι (Γιάννης Κορδάτος 144).

Σήμερα στο Μουσείο του Αλμυρού υπάρχουν δύο εβραϊκές επιγραφές και μία σ' αυτό της Ν. Αγγιάλου (όπως αναφέρεται στο βιβλίο του Ραφαήλ Φρεζή σελ. 15 «Η Ιστορία της Ισραήλ. Κοιν/τας Βόλου»). Είναι όλες γραμμένες στην ελληνική και οι δύο φέρουν το σύμβολο της επτάφωτης λυγίας.

(Εισήγηση στο Ιο Αρχαιολογικό Συνέδριο της Βόρειας Είβοιας 3 - 5 Απριλίου 1998)

Βιβλιογραφία:

- 1) Ε.Ε.Σ. Δ 1955 (Ιστορία της Αρ. Ιστιαίας του Ι. Γ. Παπαϊωάννου).
- 2) Ε.Ε.Σ. Στ. (1959) σελ. 187.
- 3) Βέλτερ Χαλκίδα Δ' 1955
- 4) J. Starr (Ρωμανιώτικα)
- 5) Φίλων ο Ιουδαίος - Αλεξανδρινός σελ. 1031, Άπαντα 1640.
- 6) Οδοιπορικό: Βενιαμίν Τουδέλα.
- 7) Επετηρίς Εταιρείας Βνζ. Σπουδών Στ. σελ. 23 - 43 (Οι Εβραίοι στη Βυζαντινή περίοδο).

(Για την εβραϊκή παρουσία στην Είβοια έχουν δημοσιευθεί στοιχεία στα φύλλα 6/3, 10/6, 44/9, 68/39, 101/19, 114/13, 117/20, 120/20 του περιοδικού μας)

Ο Ραββίνος Μοσέ Χαῖμ Λουζάττο

Του κ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΔΟΥΔΟΥ

Σ ε μια επίσκεψή μου στο Ισραήλ, ένας καλός φίλος μου έκανε δώρο, ένα μικρό βιβλίο, σε έκδοση τσέπης. Τίτλος του, «Ντερέχ χα Σεμ» (η Οδός του Θεού) και συγγραφέας του ο Ραββίνος Μοσέ Χαῖμ Λουζάττο, γνωστός και ως ΡαΜχάλ.

Πρόκειται για την πιο επιτυχημένη και βαθυτόχαστη συστηματική παρονοίαση της ιουδαϊκής πίστης, από τις ελάχιστες που έχουν γραφεί, με αυτό το αντικείμενο.

Εφέτος (1997) έχουν συμπληρωθεί διακόσια πενήντα ένα χρόνια αφότου ο Ραββίνος Λουζάττο, νέος στα τριάντα εννιά του χρόνια εγκατέλειψε τον επίγειο βίο του και σκέφθηκα πως αξέιζουν λίγες σειρές στη μνήμη του.

Ο Ραββίνος Μοσέ Χαῖμ Λουζάττο γεννήθηκε στην Πάδουα της Ιταλίας το 1707 και ήταν γιος του Ραββίνου Γιαακόβ Χάι. Μαθήτευσε πλάι στους Ραββίνους Γιεσία Μπασάν και Γιτσόχ Λαμπρόντι. Σε νεαρή ηλικία άρχισε να σπουδάζει την Καμπαλά με την καθοδήγηση του Ραββίνου Μοσέ Ζακούτο, που υπήρξε από τους πλέον σημαντικούς καμπαλιστές της γενιάς του. Σύγχρονοι του ΡαΜχάλ διέσωσαν την πληροφορία ότι στα δεκατέσσερα χρόνια του, γνώριζε από στήθους ολόκληρο το Ταλμούντ

και το Μιντράς, όπως επίσης και τους μεγαλύτερους κλασικούς της Καμπαλά.

Σε μια εποχή, που η έκδοση ενός βιβλίου ήταν η μεγαλύτερη επιβεβαίωση, ακόμη και για αναγνωρισμένους λογίους, ο Λουζάττο εξέδωσε την πρώτη εργασία του, το «Λασόν Λιμουντίμ», σε ηλικία δεκαεπτά ετών.

Πολύ σύντομα γύρω από τον νεαρό Ραββίνο Λουζάττο άρχισε να δημιουργείται ένας κύκλος λίγων μαθητών, που κύριος σκοπός τους ήταν η διάπτυση επιθυμία προοέγγισης του Θεού. Ανάμεσα στους κανόνες που όρθιμζαν τον κύκλο των μαθητών του ΡαΜχάλ, ήταν ότι ορισμένοι απ' αυτούς είχαν αφιερωθεί στην νυχθήμερη μελέτη της Τορά και ότι η αφοσίωσή τους στον Θεό ήταν ο σκοπός της ζωής τους.

Στο διάστημα των ετών 1730 έως 1735, δηλαδή μόλις είχε περάσει την ηλικία των είκοσι ετών, ο Ραββίνος Λουζάττο είχε ήδη γράψει περισσότερα από σαράντα βιβλία και φυλλάδια, όπως συνάγεται από μαρτυρίες επιστολών του. Τα περισσότερα από τα έργα αυτά έχουν χαθεί, αλλά φαίνεται πως τα πιο γνωστά από τα έργα του που έχουν σωθεί, γράφτηκαν αυτή την περίοδο. Μια από τις εργασίες του, που είναι χρονολογημένη και ανήκει σε αυτή την περίοδο δημιουργικότητας, είναι το «Νταάς Τεβουνός» (η Γνώση

της Κατανόησης), φέρει ημερομηνία Πέμπτη 29 Αντάρ I, 5494 (5 Μαρτίου 1734). Επίσης, ένα μικρό βιβλίο με τίτλο «Κελαλέι Χοχμάς Εμές» (Κανόνες της Σοφίας της Αλήθευσας), έχει χρονολογία 9 Ιγιάρ 5494 (13 Μαΐου 1734).

Από τα έργα του Ραββίνου Λουζάττο, που σώζονται ολοκληρωμένα, ο συγγραφέας αναδεικνύεται, κατά τρόπο μοναδικό, συστηματικός στην προσέγγιση των θεμάτων του. Αυτό είναι ιδιαίτερα φανερό στα τρία μεγάλα έργα του. Το «Ντερέχ Χα Σεμ» αποτελεί μάλλον την πιο συστηματική έκθεση των βασικών αρχών του Ιουδαϊσμού, που έχει γραφεί ποτέ. Στο έργο του «Μεσιλάς Γεσαρίμ» (το Μονοπάτι του Δικαίου) ο συγγραφέας συστηματοποιεί όλες τις διδασκαλίες εν σχέσει με την ευσέβεια, που έχουν διατυπωθεί σε όλο το εύρος της ταλμούδικής φιλολογίας. Η τρίτη μεγάλη εργασία του Ραββίνου Λουζάττο είναι το «Καλάχ Πισέν Χοχμά» (138 Πύλες της Σοφίας). Τούτο το έργο ανήκει στην καμπαλιστική φιλολογία και δεν είναι τόσο γνωστό, όσα τα προηγούμενα. Στα εκατόν τριάντα οκτώ κεφάλαια του έργου του, ο ΡαΜχάλ εκθέτει μια ολοκληρωμένη θεώρηση της Καμπαλά και πολλοί διακεκριμένοι μελετητές θεωρούν τούτο το έργο, τον πιο συστηματικό τρόπο παρουσίασης του θέματος που έχει επιτευχθεί ποτέ.

Το έργο του Ραββίνου Λουζάττο, «Ντερέχ Χα Σεμ» πρέπει να είναι ένα από τα τελευταία του συγγραφέα. Πολλές ιδέες του, που εκτίθενται σ' αυτό, βρίσκονται και σε άλλα έργα του, αλλά στο «Ντερέχ Χα Σεμ» υπάρχει μια πλήρης και βαθιά ανάπτυξη των ιδεών του.

Ο βίος του Λουζάττο δεν ήταν μόνο θεωρητικός, αφιερωμένος στη διδαχή και τη συγγραφή. Το 1735 εργατέλειψε την Ιταλία για να εγκατασταθεί στο Άμστερνταμ όπου για την εξασφάλιση του βιοπορισμού του εργάσθηκε ως κόπτης πολυτίμων λίθων. Οι βιοτικές μέριμνες δεν τον

απομάκρυναν από τις μελέτες του. Έτσι, το 1740 (5500 ιουδαϊκό έτος), στο τέλος του αιώνα, κατά το ιουδαϊκό ημερολόγιο εξέδωσε το πιο αξιόλογο έργο του, που αναφέραμε, το «Μεσιλάς Γεσαρίμ».

Όπως πολλοί σπουδαίοι άνδρες της εποχής του, μεταξύ των Εβραίων της Διασποράς, ο Ραββίνος Λουζάττο είχε διακατήσει πάθο να πάει στην Αγία Γη. Ο σκοπός αυτός πραγματοποιήθηκε το 1743 και εγκαταστάθηκε στην Άκκο της τότε Παλαιστίνης. Δεν αξιώθηκε να ζήσει για πολύ στην Αγία Γη. Στις 16 Μαΐου 1746, σε ηλικία, μόλις 39 ετών υπέκυψε σ' έναν λοιμό. Κατά την παραδοση, θάφτηκε στην Τιβεριάδα, πλάι στον τάφο του Ραββίνου Ακιμπάτα.

Ένας μαθητής ωράθησε τον Ραββίνο Ντοβ Μπερ, τον Διδάσκαλο (Μαγγίντ) της Merzitch, τον πιο σημαντικό μαθητή του Μπαάλ Σελ Τοβ, γιατί ο Ραββίνος Μοσέ Χαϊμ Λουζάττο πέθανε τόσο νέος, ο διδάσκαλος απάντησε, ότι η γενιά του ΡαΜχάλ δεν ήταν άξια να κατανοήσει την ευσέβεια και την αγιότητά του.

Το έργο του Ραββίνου Λουζάττο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για κάθε ερευνητή και μελετητή της ιουδαϊκής πίστης και σκέψης. Ο συστηματικός τρόπος, που εκθέτει τις σκέψεις του, περιορίζει στο έργο του τους περιττούς πλατειασμούς, χωρίς να αποστερεί το λόγο του από το βάθος και την πληρότητα, που χαρακτηρίζει τα θέματα που επεξεργάζεται και τον τρόπο διατύπωσή τους.

Συχνά, οι μελετητές της ιουδαϊκής σκέψης, συναντούν μια αντίφαση, μεταξύ των γραπτών των κλασικών του Ιουδαϊσμού και του ρεύματος προσανατολισμού, που κυριαρχεί στην ύστερη ιουδαϊκή σκέψη. Τούτο οφείλεται στο γεγονός της ανέημένης επιρροής, που ασκεί η Καμπαλά σε όλους τους μεταγενέστερους Ιουδαίους διανοούμενους. Γίγαντες της ιουδαϊκής φιλοσοφίας, όπως ο Μαϊμονίδης, ο Σααντιά Γκαόν, ο

Γεουντά Χάλεβι και ο Γιούσεφ Άλμπο είχαν ελάχιστη ή καθόλου προσγώηση στην καμπαλιστική σκέψη, έτσι στον τρόπο που επέθετον το σύστημα των ιδεών τους, η Καμπαλά δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί τμήμα τους.

Ο Ραββίνος Μοσέ Χαϊμ Λουζάττο υπήρξε κορυφαίος διανοητής και συγγρόνως, βαθυτόχαστος καμπαλιστής. Σε όλα τα έργα του είναι παρούσες οι διδασκαλίες της Καμπαλά, σε όλο το βάθος της.

Σε ευρεία κλίμακα, το έργο του Λουζάττο «Ντερέχ Χα Σεμ» προσλαμβάνει καμπαλιστικές ιδέες, αλλά παρόλα αυτά, παραμένει έργο που ανηκει στην φιλολογία της ιουδαϊκής ορθοδοξίας. Αυτό το χαρακτηριστικό, το καθιστά ιδιαίτερα σπουδαίο. Αζόμη, παρότι όπως λέγθηκε, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί έργο της καμπαλιστικής φιλολογίας, εντούτοις μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο εξαίρετο, ως εισαγωγικό έργο για μια πρώτη προσέγγιση των ιδεών της Καμπαλά.

Σ' αυτό το έργο, εκτός του ότι εκτίθενται οι θεμελιώδεις αρχές της θεολογίας και της ανθρωπολογίας τύπου Ιουδαϊσμού, με μια μέθοδο έλλογης εξήγησης, καθιστανται κατανοητά, οι οιμένα από τα πιο δύσκολα σημεία της ιουδαϊκής πίστης και σκέψης. Ως τέτοια θέματα, θα μπορούσαν να αναφερθούν όσα αναφέρονται στην φύση του κακού, στην επιρροή των αστέρων, στην θεονορία, στην ελευθερία και στα επίπεδα της πνευματικής ατελευθέρωσης, στην έμπνευση και την προφητεία, στους κύρλους των επανεύληψέων ενορακώσεων της ψυχής κ.α.

Τα έργα του Ραββίνου Λουζάττο «Ντερέχ Χα Σεμ», με τίτλο «The Way of God», έχει κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις Feldheim (Νέα Υόρκη - Ιερουσαλήμ) σε αγγλική μετάφραση του Arje Kaplan και το έργο «Μεσιλάς Γεσαρίμ», με τίτλο «The Path of the Just», έχει κυκλοφορήσει από τον ίδιο εκδοτικό οίκο, σε αγγλική μετάφραση του Shraga Silverstein.

Η ιατρική του παλαιού Ισραήλ

Του κ. ΣΤΕΛΙΟΥ Ι. ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ

ΟΠΡΩΤΟΣ ΘΕΡΑΠΩΝ ΙΑΤΡΟΣ βέβαια είναι ο Θεός, ο οποίος φροντίζει με τους ευεργετικούς ήγους του για όλο τον κόσμο. Οι Εβραίοι εκ παλαιοτάτων χρόνων κατοίκησαν σε όλο τον Μεσογειακό χώρο. Πολλά ευφήμιατα μαρτυρούν και πλήθος Συναγωγών σε αρχαίους τόπους του Ελλαδικού χώρου. Για την ιατρική αντλούμε στοιχεία τόσο από την Παλαιά Διαθήκη, όσο και από το Ταλμούδ. Στην Π. Διαθήκη αναφέρονται υγιεινά παραγγέλματα σχετικά με την καθαριότητα κατοικίας, του σώματος, των ενδυμάτων, την διενέργεια κρεωσοκοπίας, την απομόνωση των λεπρών κ.ά. Ακόμη στην Π. Διαθήκη διαβάζουμε για την θεραπευτική δύναμη των ήγων και της μουσικής π.χ. στο βιβλίο Βασιλειών Α' κεφάλαιο ΙΣΤ', 23 διαβάζουμε:

«και εγενήθη εν τῷ είναι πνεύμα πονηρόν
επὶ Σαούλ καὶ ελάμβανε Δανίδ την κινύραν
καὶ ἐψαλλεν εν χειρὶ αυτού καὶ ανέψυκε
Σαούλ καὶ ἀγαθόν αυτού καὶ αφίστατο απ'
αυτού το πνεύμα το πονηρόν».

'Όταν ο Σαούλ κατελήφθη από μελαγχολία οι συγγενείς του βρήκαν τον Δαβίδ, ο οποίος ήταν καλός μουσικός και τραγουδιστής, αλλά και ανδρείος πολεμιστής. Έτσι ο Δαβίδ με τα άσματα και την κινύρα του (είδος κιθάρας) ανεκούφιζε και κατεργάννε την μελαγχολία του Σαούλ.

Στο Ταλμούδ (2ο.- 5ο μ.Χ. αιώνα) βρίσκουμε στοιχεία ιατρικής, τα οποία είναι επηρεασμένα μερικώς από την ελληνική ιατρική. Ήξια παρατήρησης είναι: η μήτρα και ο σπλην που μπορούν να αφαιρεθούν ως και η εκτέλεση εμβρυοστομίας και καισαρικής τομής. Σχολές ιατρικής ιδρύθηκαν κατόπιν στην Τιβεριάδα και αλλού. Γιατροί γίνονταν όχι μόνο από την τάξη των ιερέων αλλά και από τον λαό. Η άσκηση του επαγγέλματος επιτρεπόταν κατόπιν αδείας. Υπάρχουν και σχετικά ιατρικά συγγράμματα όπως, π.χ. του I. μπεν Σάλομον Δισράελι (845 μ.Χ.). Σ' αυτόν τον κλάδο έγιναν πολλοί ευγενείς αγώνες, πριν από πολλές χιλιάδες ήδη χρόνια, κατά των νόσων και του θανάτου. Οι παλαιότεροι όντας ποιμένες επιχείρησαν τις πρώτες ιατρικές επεμβάσεις τους στα ζώα (όπως, π.χ., τον καταράκτη σε μια τυφλή κατσίκα, ή ένα βγαλμένο πόδι σε κάποιο ζώο κ.ά.). Έτσι οι παλιοί απόκτησαν μια πρώτη πρακτική γνώση. Με τα χρόνια μαζεύτηκαν οι γνώσεις ώστε αποτέλεσαν αυτόν τον σπουδαίο κλάδο της ιατρικής.

Στη Σοφία Σειράχ (ΛΗ' 1 - 9) αναφέρεται:

«Τίμα ιατρόν προς τας χρείας αυτού τιμαίς αυτού, και γαρ αυτόν ἔκτισε Κύριος· παρά γαρ Υψίστου εστίν ίασις και παρά βασιλέως λήψεται δόμα. Επιστήμη ιατρού ανηφώσει κεφαλήν αυτού και ἔναντι μεγιστάνων θαυμασθήσεται. Κύριος ἔκτισεν εκ γης φάρμακα και ανήρ φρόνιμος ου προσοχθεί αυτοίς. Ουκ από ξύλου εγλυκάνθη ίδωρ εις το γνωσθήναι την ιαχύν αυτού; Και αυτός ἔδωκεν ανθρώποις επιστήμην ενδοξάζεσθαι εν τοις θαυμασίοις αυτού· εν αυτοίς εθεράπευσε και ἡρε τον πόνον αυτού, μυρεψός εν τούτοις ποιήσει μείγμα, και ου μη συντελέσῃ ἔργα αυτού, και ειρήνη παρ' αυτού εστίν επὶ προσώπου της γης. Τέκνον, εν αρρωστήματι σου μη παράβλεπε, αλλ' είναι Κυρίω, και αυτός ιάσεται σε».

[Από το βιβλίο του **Ιατρός και Μουσικός**,
τόμ. A. Θεσσαλονίκη]

Tο ενδιαφέρον των ελληνικών ιστορικών σπουδών για τον ελληνικό εβραϊσμό είναι προϊόν της δεκαετίας του '90. Όταν το φθινόπωρο του 1991 έγινε το πρώτο συμπόσιο της νεοσύστατης τότε Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού στη Θεσσαλονίκη, με θέμα *Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο. Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια* (επιμέλεια Έφη Αβδελά - Ο. Βαρόν - Βασάρ, εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα, 1995), ήταν ένα πείραμα. Ως τότε στον ελληνικό επιστημονικό χώρο δεν είχε ποτέ επιχειρηθεί μια εκδήλωση τέτοιου εύρους γύρω από το θέμα (16 ομιλητές). Άλλα και οι σχετικές μεμονωμένες ομιλίες ή διάσπαρτες δημοσιεύσεις στα ελληνικά αποτελούσαν καρπούς απομικής έρευνας, δεν απαντούσαν σε συλλογικότερα επιστημονικά αιτήματα ούτε εγγράφονταν σε μια ευρύτερη προβληματική, πράγμα που ελαχιστοποιούσε την εμβέλειά τους.

Σήμερα, Μάρτιο του 1998, παραμονές ενός συμποσίου με ανάλογο θέμα, που οργανώνει στην Αθήνα η Εταιρεία Σπονδών της Σχολής Μωραΐτη (3 - 4 Απριλίου), μπαίνουμε στον πειρασμό να φίξουμε μια ματιά προς τα πίσω. Ο δρόμος που έχει διανυθεί αυτά τα επτά χρόνια είναι πολύς. Μπορούμε να επισημάνουμε στο διάστημα αυτό εκδόσεις, ημερίδες, εκδηλώσεις. Άλλα το σημαντικότερο είναι ότι αυτά τα χρόνια δημιουργήθηκε το κατάλληλο χλίμα πυδοσκής και καλλιέργειας αυτών των σπουδών, ώστε να εγγράφονται σ' ένα συγκροτημένο επιστημονικό πεδίο ενδιαφέροντος. Με αυτόν τον τρόπο η ελληνική ιστοριογραφία αναπτύσσει τη δυναμική της, ανοίγοντας διάλογο με τις διεθνείς σπουδές γύρω από το θέμα.

Βιβλιογραφία για τους Εβραίους της Ελλάδος

Της Δρ. ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ - ΒΑΣΑΡ

Η σημασία της παραδοχής του γεγονότος ότι επί πολλούς αιώνες μια ετερόδοξη (και εν μέρει αλλογλωσση) κοινότητα, συγκατοίκησε στον ελληνικό χώρο με το ορθόδοξο, ελληνόφωνο στοιχείο είναι καίρια για την ελληνική ιστοριογραφία. Μέσα από αυτή την παραδοχή η μονολιθική εικόνα του νεοελληνικού κράτους ως μονθρησκευτικού και μονόγλωσσου (μετά την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού) υφίσταται σημαντικές ρωγμές. Έχει σημασία για τη σημερινή μας συνείδηση να μην αγνοούμε ότι από το 1492 (έξωση των Εβραίων από την Ισπανία και υποδοχή τους από την οθωμανική αυτοκρατορία στα εδάφη της) ως το 1943 - 1944 (εκτόπιση της συντριπτικής πλειονότητας του ελληνοεβραϊκού πληθυσμού και εξόντωση του μεγαλύτερου μέρους της στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως), επί τεσσεράμισι δηλαδή αιώνες - και αναφέρομα μόνο στη νεότερη ιστορία - υπήρξε συγκατοίκηση σε πολλές πόλεις του μετέπειτα ελληνικού κράτους των δύο κοινοτήτων - παράλληλα βέβαια με την τρίτη, τη μουσουλμανική. Και πιστεύω ότι σ' αυτό έγκειται η σημασία της ένταξης αυτών των σπουδών στην ελληνική ιστοριογραφία, και όχι η αντιμετώπισή τους ως τμήματος της ιστορίας των Εβραίων αποκλειστικά. Αν αυτή η παραδοχή και η συνειδητοποίηση επηρεάσει τη διαμόρφωση της ταυτότητάς μας, δίχως αυτή να αισθάνεται ότι απελείται, θα πρόκειται για πολύ θετικό βήμα. Άλλωστε η ιστορία των Εβραίων εν διασπορά δεν είναι ποτέ μόνο ιστορία των Εβραίων, αλλά κάθε φορά και ενός - τουλάχιστον ενός - άλλου

λαού, είτε βρίσκεται σε σχέσεις ειρηνικής συμβίωσης είτε τελεί υπό διωγμών - και αυτή είναι η ιδιομορφία της.

Η πρώτη συνάντηση της νεοελληνικής ιστοριογραφίας και του εβραϊκού στοιχείου, πριν από τη δεκαετία του '90, πραγματοποιείται μέσα από την προσωπικότητα του Αβραάμ Μπεναρόγια, ηγέτη της Σοσιαλιστικής Εργατικής Ομοσπονδίας Θεσσαλονίκης, της γνωστής Φεντερασιόν. Ο 'Αγγελος Ελεφάντης επιμελήθηκε την έκδοση κειμένων του Μπεναρόγια (Η πρώτη σταδιοδομία του ελληνικού προλεταριάτου, α' έκδοση Ολκός, 1975, β' έκδοση Κομμούνα, 1986) και ο Αντώνης Λιάκος μελέτησε την οργάνωση [Η Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν), εκδόσεις Παρατηρητής, 1985].

Η αλλαγή όμως του τοπίου θα επέλθει με την πύκνωση του ενδιαφέροντος στη δεκαετία του '90. Επισημάνω στη συνέχεια ενδεικτικά ορισμένους σταθμούς αυτής της πορείας: στο βιβλίο της Εβραίοι και Χριστιανοί στα νησιά του Νοτιοανατολικού Αιγαίου (εκδόσεις Τροχαία, 1992), η Μαρία Ευθυμίου εισάγει νέες παραμέτρους στην παραδοσιακή συνέπαρχη των διαφόρων κοινοτήτων κατά την οθωμανική κυριαρχία, δίνοντας μια πιο πολύπλοκη εικόνα από τον κοινό τόπο μιας «ειδυλλιακής» συνέπαρχης. Το βιβλίο αυτό είναι ένα από τα πολύ λίγα που εστιάζονται στη μακρά περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Η διατριβή της Ρένας Μόλχο, που αφορά την εβραϊκή κοινότητα

Θεσσαλονίκης, παραμένει ακόμη ανέδοτη.

Είναι γεγονός ότι το ενδιαφέρον για την ελληνοεβραϊκή ιστορία έχει σχεδόν μονοπωληθεί - και ως έναν βαθμό είναι εύλογο - από προσεγγίσεις γύρω από τον κορυφαίο ίσως γεγονός της ευρωπαϊκής ιστορίας του 20ού αιώνα, την εφαρμογή της «τελικής λύσης», δηλαδή την εκτόπιση και τη γενοκτονία των Εβραίων από τους ναζί. Στο χώρο αυτό η δεκαετία του '90 έσπασε σιωπές 40 - 50 χρόνων, με τρόπο ικανοποιητικό μέσα από μια «εκδοτική έκρηξη». Στον τομέα αυτό η ελληνική συμβολή σχεδόν συμβαδίσε με την ξενόγλωσση βιβλιογραφία, καθώς η καθυστέρηση πολλών δεκαετιών για την ενασχόληση με το θέμα ήταν πανευρωπαϊκό φαινόμενο. Έτσι η δεκαετία του '90 είδε τη δημοσίευση πολλών μαρτυριών ελληνοεβραίων επιζώντων από ναζιστικά στρατόπεδα (δέκα βιβλία από το 1989 ως το 1997) που αποτελούν ανεκτίμητες πηγές για την ιστοριογραφία. Σημαντική στάθηκε εδώ η συμβολή της Φραγκίσκης Αμπατζοπούλου, που επιμελήθηκε πολλές από αυτές (οι περισσότερες καρπός συνέκδοσης του Ιδρύματος Ετς - Αχάιμ και των εκδόσεων Παρατηρητής της Θεσσαλονίκης). Από τους ίδιους εδότες και την ίδια επιμελήτρια θα κυκλοφορήσει σύντομα ένας πολυσέλιδος τόμος με προφορικές αυτή τη φορά μαρτυρίες 45 ελληνοεβραίων επιζώντων (Έρικα Κούνιο - Αμαριλίο / Αλμπέρτος Ναρ Προφορικές μαρτυρίες των Εβραίων της Θεσσαλονίκης). Το πρόσφατο βιβλίο της Αμπατζοπούλου Ο άλλος ει

διωγμό. Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία. Ζητήματα ιστορίας και μιθοπλασίας (εκδόσεις Θεμέλιο, 1998) θίγει εξόχως ενδιαφέροντα ζητήματα γύρω από την πρόσληψη της γενοκτονίας στη λογοτεχνία. Στα δύο νέα σημαντικά βιβλία για την κατοχή, του Μαρκ Μαζάνοντε Στην Ελλάδα του Χίτλερ (μετάφραση Κ. Κουρεμένος, εκδόσεις Αλεξανδρεια, 1994) και του Χάγκεν Φλάισερ Στέμμα και σφάστικα (β' τόμ., εκδόσεις Παπαζήσης, 1995), περιέχονται δύο εκτενή κεφάλαια για την εκπότιση των Εβραίων της Ελλάδας. Τέλος, μόλις κυκλοφόρησαν τα Πρακτικά του Τρίτου Συμποσίου της «Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού» (Οι Εβραίοι της Ελλάδας στην Κατοχή, επιμέλεια Ρίκα Μπενβενίστε, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1998).

Θα ήθελα εδώ να σταθύ στη συμβολή αυτής της εταιρείας: με πάνω από 15 εκδηλώσεις στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, ημερίδες (όπως «Η γενοκτονία των Εβραίων και το ξήτημα της ευθύνης», υπό έκδοση) ή διαλέξεις επιστημόνων προσκεκλημένων από το εξωτερικό (Ζακ Ασούν, Χαϊμ Βιντάλ Σεφζά, Γιάννης Θανασέκος) κατόρθωσε να ανοίξει ένα διάλογο και να συντηρήσει την εστία ενδιαφέροντος, ώστε νεότεροι ερευνητές να ασχοληθούν με συναρπήθεμα γνωρίζοντας ότι υπάρχει πλαίσιο υποδοχής. Ας ευχηθούμε λοιπόν τα πράγματα να συνεχίσουν έτσι - και καλύτερα - τον δρόμο τους, προς την κατεύθυνση μιας θεσμοποιημένης παίρενας, μέσα από ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια, όπως παντού στην Ευρώπη.

[Βήμα, 29.3.1998]

Βιβλίο

ΕΡΙΚΑΣ ΚΟΥΝΙΟ - ΑΛΜΠΕΡΤΟΥ ΝΑΡ: «Προφορικές μαρτυρίες Εβραίων της Θεσσαλονίκης για το Ολοκαύτωμα»

(Εκδόσεις Παρατηρητής -
Ετς Αχαΐα, 1998).

Οι μαρτυρίες αυτές αποτελούν συμβολή στην προσπάθεια μελέτης των συνθηκών γενοκτονίας των Ελλήνων Εβραίων. Εκτός από τις συνθήκες στα γερμανικά στρατόπεδα περιλαμβάνουν επίσης πληροφορίες για την εβραϊκή κοινότητα Θεσσαλονίκης στην προπολεμική περίοδο καθώς και για τις διακονοτικές σχέσεις κυρίων στην περίοδο της Κατοχής. Το επίμετρο της Φράγκισκης Αμπατζούπολης περιέχει μικρό λεξικό των στρατόπεδικού κόσμου και των ναζιστικών διωγμών των ελληνικού εβραϊσμού, στηριγμένο στην παλαιότερη και τη νεότερη βιβλιογραφία.

* *

ΘΟΔΩΡΟΥ ΚΑΡΖΗ: Η παιδεία στο Μεσαίωνα

(Εκδόσεις Φιλιππότη,
1998).

Υπήρχε παιδεία στο Μεσαίωνα;
Και αν ναι, τι εί-

δους παιδεία; Ποιες οι διαφορές της βυζαντινής παιδείας από τη δυτικοευρωπαϊκή; Ποια η παιδεία και ο πολιτισμός στο μεσαίωνικό Ισλάμ; Ποιος ο ρόλος της κοινωνικής Εκκλησίας και του μιουσουλμανικού ιεραρχείου στην εκπαίδευση;

Αυτά και άλλα συναφή ιστορικο-πολιτισμικά θέματα πραγματεύεται το νέο βιβλίο του Θεόδωρου Καρζή «Η παιδεία στο Μεσαίωνα», βασισμένο κατά το μεγαλύτερο μέρος, σε πηγές, μαρτυρίες και τεκμήρια της εποχής. Αρχίζει με τη Δυτική Ευρώπη, ημιαγμένη τότε από τις βαρβαρικές εισβολές, αλλά και με τους βάρβαρους ηγεμόνες να εμφανίζονται σαν φύλοι και υπέρμαχοι της παιδείας! Καθώς οι «σκοτεινοί αιώνες» διαδέχονται ο ένας τον άλλο, μέσα από φοβερές καταστροφές και θρησκευτική τρομοκρατία, η παιδεία κατορθώνει ν' ανοίξει ένα μικρό παράθυρο στο φως του πολιτισμού, το οποίο την οδηγεί στα προαναγέννησιακά μεσαίωνικά πανεπιστήμια.

Το Βιζάντιο είχε καλύτερη πολιτισμική τύχη, αλλά κι εκεί η παιδεία γνωρίζει δεινές περιπέτειες, αφού η στάθμη της εξαιράται από τις ενδοχριστιανικές συγκρούσεις και τις προσωπικές προκαταλήψεις των συχνά αγράμματων αυτοκρατόρων.

Τέλος, με το Ισλάμ

προβάλλει στον μεσαιωνικό ορίζοντα ένας νέος πολιτισμός, πολύ ανώτερος από εκείνον της Δυτικής Ευρώπης, αλλά και πλήρως ανταγωνιστικός με τον βυζαντινό. Στο κεφάλαιο αυτό υπογραμμίζεται και η συμβολή της εβραϊκής διανόησης.

Πρόκειται για το πρώτο βιβλίο με παρόμια θεματολογία στην ελληνική βιβλιογραφία.

* *

Λάβαμε επίσης:

ΜΕΛΙΝΑΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ:
Στο Λυκόφως
της σιωπής -
Σπονδές στο
Δημοσθ. Κόκκινο
(Ιωάννινα, 1994).

Ποιήματα αφιερωμένα στη μνήμη του πατέρα της γνωστού Ηπειρώτη λογοτέχνη Δ. Κόκκινου.

ΔΙΟΝΥΣΗ
ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΥ:
Σελίδες Γνωριμίας
(Αθήνα, 1998).

Ποιήματα του συγγραφέα και στοιχεία για την πνευματική του δημιουργία.

Ολοκαύτωμα: 'Ένα άγνωστο περιστατικό'

Ο κ. Εσράς Δ. Μωνσής
- Λάρισα μας γνωρίζει
τα παρακάτω:

«Ο φίλος μου, Λαζαρίδης την καταγωγή, Phillip Cohen, από το Newton των ΗΠΑ σε πρόσφατο γράμμα του ανταλλαγής ιστορικών πληροφοριών, μου εμπιστεύτηκε το παρακάτω περιστατικό που θεώρησα ενδιαφέρον ώστε να δημοσιοποιηθεί από των στηλών των «Χρονικών».

Μου γράψει λοιπόν ότι: «Στο Βόλο, υπήρχαν δύο θείες του αδελφές (εξαδέλφες του πατέρα του), η Καρολίνα και η Λιλή Κοέν και ένας αδελφός τους. Το 1933, με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, εμφανίστηκε στη Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσ/νίκης, ένας Γερμανός γιατρός ο οποίος ζήτησε εργασία στην υπηρεσία περιθαλψης της Κοινότητας. Εικάζεται ότι εστάλη σαν κατάσκοπος εν όψει των αντιεβραϊκών μετρών που θα ακολουθούσαν. Στην Κοινότητα όμως του είπαν ότι δεν είχαν θέση άδεια για να τον προσλάβουν. Ειδοποίησαν όμως την Ισραηλιτική Κοινότητα Βόλου ότι θα τον στείλουν εκεί, κάτι που έγινε. Ήταν η εποχή που η Κοινότητα Θεσ/νίκης προσέλαβε τον πολυυσχημένο και αμφιλεγόμενο Αρχιδαβίνο Κόρετς από την Πολωνία, στον οποίο τόσα αποδίδουν και του καταμαρτυρούν και του οποί-

ου η οικογένεια ζει σήμερα στην Αργεντινή ενώ ο ίδιος πέθανε στη Γερμανία στο τέλος του πολέμου. Η Καρολίνα και η Λιλή λοιπόν καθώς και ο αδελφός τους, γλωσσομαθής που εργάζονταν στην Τραπέζα Βαρούχ στο Βόλο, φύλοξενήσαν και ο αδελφός της, ενώ η Λιλή γλύτωσε τη συλληφτή επειδή είχε πάει στις καλόγριες για το μάθημα των Γαλλικών. Οι σύλληφθέντες μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο του Άονιστης. Εκεί, όπως είναι γνωστό, γνόταν η διαλογή σε δύο σειρές: σε κείνους που προορίζονταν για το κρεματόριο και σε κείνους που επιλέγονταν για εργασία. Η Καρολίνα περιμένε-

νταις στη γραμμή της, βλέπει ξαφνικά απέναντι της τον γνωστό Γερμανό αξιωματικό. Ξένοψε λίγο και τον πλησίασε και του μίλησε ψυθιζούσά στα γαλλικά. Εκείνος που επίσης την αναγνόρισε, της έκανε νόημα να σιωπήσει και την μετατόπισε με τρόπο από την γραμμή των επιλεγέντων για θάνατο στην άλλη για εργασία. Έτοι λοιπόν η Καρολίνα γλύτωσε και επιβίωσε. Ο Γερμανός γιατρός, είναι περίεργο, όλα φαίνεται ότι ένοιωσε υποχρέωση να ενεργήσει ετοι εκτιμώντας την φιλοξενία και τις περιποιησεις των οποίων επήγειρε στο Βόλο το 1933».

ΠΑΛΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

1958 - 59: Εκδήλωση στη Λέσχη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών. Από αριστερά οι: Κανέρης Κωνσταντίνης ομιλών, ιατρός Ερρίκος Ατβης, Ιστάμπεργκ, Δανιήλ και Ροζα Αλχανατη. Καθημένοι: ο τότε Διπλωματικός Αντιπρόσωπος της Ισραήλ στην Ελλάδα και η κυρία Πρέστο. (Από το αρχείο του κ. Δανιήλ Αλχανατη)

Το στρατήγημα της εθνικής ταυτότητας στο Αουσβίτς

Συνέχεια από την σελ. 2

λιές τους κοινωνικές, εθνικές και φυλετικές ταυτότητές τους. Ακόμη, εάν και πώς εγείρουν νέες ταυτισιακές και ετεροποιητικές διαδικασίες, εν είδει στρατηγημάτων. Στρατηγήματα που δεν αποσκοπούν τόσο πολύ στη διατήρηση μιας υποθετικά συμπαγούς και συνεκτικής ταυτότητας, πρόταγμα άκαιρο στο πλαίσιο της ακραίας εμπειρίας, όσο στην ίδια την επιβίωση. Την επιβίωση ως μία διπλή ή συμπλεγματική στρατηγική που αναφέρεται τόσο στην επιταγή της αυτοαναπαραγωγής του σώματος μέσα σε συνθήκες που συντείνουν συστηματικά στην απονέκρωσή του, όσο στο χρέος της μνήμης. Χρέος επιβίωσης της μνήμης, χρέος επιβίωσης του γεγονότος, που συναρτάται όμως από την επιβίωση της εμπειρίας της επιβίωσης, στην οποία το εθνικό φαίνεται να διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο.

'Ετσι λοιπόν οι εμπειρικές ή παρελθούσες δεσμεύσεις αυτών των στρατηγημάτων, μαζί με τις ιδεολογικές εξαρτήσεις της μνημονικής αλήθειας, διασταυρώνονται διαρκώς, συχνά συγκρούονται, αλλά συνυφαίνονται κιόλας, όχι ως δύο ισάξιες τάξεις του αληθούς αλλά περισσότερο ως τμήματα των ελάχιστων επιβιωτικών στρατηγημάτων που αναπτύχθηκαν σε αυτό που ονομάζουμε 'Αουσβίτς.

Το ενδιαφέρον της μελέτης των χρήσεων του έθνους, και συγκεκριμένα του ελληνικού έθνους σε ήδη καταγεγραμμένες μαρτυρίες, ως αντι-χρήσεις, ως αντι-δράσεις, πηγάζει από την επαναδιαπραγμάτευση δύο βασικών αναπαραστασιακών παγίσεων για το στρατοπεδικό σύμπαν των ναζί και την εβραϊκή ταυτότητα που θα περιγράψω όσο το δυνατόν πιο σύντομα.

α) Η πρώτη εδράζεται στο μεταπολεμικό ιδεολογικό status quo, αυτό που διασπάται συστηματικά σήμερα (ας σημειώσουμε εδώ ότι οι προτάσεις του ιστοριογραφικού αναθεωρητισμού και νεγκασιονισμού (αρνητικού) δεν είναι παρά η κορυφή του παγώβουνου). Status quo που λίγο πολύ θεωρούσε τα στρατόπεδα αφανισμού ομοιογενείς μηχανές που ως κεντρική παραγωγική λειτουργία είχαν μία διπλή και καθολική εξομοιώση. Από τη μια την εξομοιώση της θανάτωσης και από την άλλη την ισοπέδωση της διαφοράς, της ατομικής, υποκειμενι-

κής, προσωπικής διαφοράς. Το τατουάζ στον καρπό του έγκλειστου Εβραίου θα ήταν εδώ η πιο απτή συμβολοποίηση αυτής της απώλειας των υποκειμενικών ιδιοτήτων και της ισοπέδωσης. Σ' αυτό το πλαίσιο μπορούν να τοποθετηθούν και ορισμένες αναγωγές του Εβραίου ως οικουμενικού ανθρώπου, που μέσα από τη θανάτωσή του αλλά και την αναγκαστική έκλειψη των όποιων πολιτισμικών δεσμεύσεων, μιλά πλέον για όλους τους ανθρώπους. Θέση που εν πολλοίς προκύπτει απ' τη δουλειά του Εμι. Λεβινάς. Ως προς την γενεαλογία αυτών των σχημάτων θα μπορούσαμε να αναζητήσουμε συνδέσεις αυτής της ανάδειξης της εξοικοίωσης / αποπροσωποποίησης με την ανάπτυξη της κριτικής της μαζικής κοινωνίας από τη Σχολή της Φρανκφούρτης. Ισως μάλιστα να μην είναι τυχαίο ότι ένα από τα πιο αμφισβητήσιμα αποφθέγματα για τη γενοκτονία προήλθε από έναν από τους μεγαλύτερους πολέμιους του μαζικού πολιτισμού. Αναφέρομαι βέβαια στον Αντόρνο και τη γνωστή ζήση του σύμφωνα με την οποία «Μετά το 'Αουσβίτς δεν μπορεί να υπάρξει λυρική ποίηση».

β) Η δεύτερη κεντρική παγίωση σχετίζεται με τις συνδηλώσεις της ανάπτυξης των λεγομένων πολιτισμικών σπουδών, οι οποίες ξεκινώνται από την εξάντληση των μεγάλων διαλεκτικών αφηγήσεων εισαγάγοντας το πολλαπλό σχέδιο της αναζήτησης κρυμμένων, αποσιωπημένων φωνών, ταυτοτήτων, ετεροτήτων κ.λπ. Η υφέρπουσα μετακένωση τέτοιων προσεγγίσεων, θα μπορούσε ως προβολή, να αναζητήσει εναγωνίως την εβραϊκή ή τις εβραϊκές ταυτότητες και υπο - ταυτότητες στο 'Αουσβίτς. Και να μας παρασύρει στο να μιλήσουμε για την εβραϊκή ταυτότητα μέσα στο, ούτως ή άλλως, καταλυτικά εβραϊκό 'Αουσβίτς.

Αυτό που μπορούμε να υποστηρίξουμε ως επανδιαπραγμάτευση αυτών των σταθερών είναι ότι ο έγκλειστος πληθυσμός του 'Αουσβίτς δεν μετέχει και δεν παράγει μία οικουμενική, έξω - εθνική ταυτότητα και επίσης ότι το εν λόγω στρατοπεδικό σύστημα όχι μόνον δεν του αφνείται την εβραϊκότητά του αλλά ότι αντιθέτως του την επιβάλλει ως όρο της καταστροφής του. Και επειδή η εξατομίκευση,

η θανατική ή η κοινωνιολογική του έγκλειστου πληθυσμού, αποτελεί πράγματα ένα ισχυρότατο παράγωγο του εφιαλτικού στρατοπεδικού συστήματος, έχει ιδιαίτερη σημασία να εξετάσουμε την ανάπτυξη και την συνάρθρωση των συλλογικοτήτων στο 'Αουσβίτς.

'Οσο λοιπόν και αν μπορούμε να μιλάμε για ακραία εμπειρία και για πολιτικές αφανισμού, για ομογενοποίηση και εξουδετέρωση κάθε κοινωνικού μηχανισμού δι-υποκειμενικής διαπραγμάτευσης της ύπαρξης, διαθέτουμε αρκετά στοιχεία που φανερώνουν όχι τόσο την επαναδιαπραγμάτευση προηγουμένων συλλογικών ταυτοτήτων όσο την εκούσια επινόηση διαφορών και στιγμαίων στρατηγημάτων ανάπτυξης της συλλογικότητας. Ορισμένα εκ των οποίων με αναφορά στις εθνικές ταυτότητες των έγκλειστων Εβραίων θα συγχρονούν με τον πυρήνα του φυλετικού ιδεολογήματος, δηλαδή με την καταγωγή. 'Όχι για να την απορρίψουν αλλά για να αντιστρέψουν το παραδειγμα μέσα στο οποίο ο λόγος αυτός γίνεται καταστροφικός και δολοφονικός.

Το εθνικό στρατήγημα στο 'Αουσβίτς διαθέτει δύο κεντρικές και παραπληρωματικές διαστάσεις που εν πολλοίς οριθμούν την εμβέλειά του.

Η πρώτη είναι αυτή που θα μας επέτρεπε να το αποκαλέσουμε και αντικειμενικό στρατήγημα, στο μέτρο που η χρήση της εθνικής ταυτότητας ως στοιχείο δι-υποκειμενικής αναγνώρισης ούτε επιλέγεται ούτε επινοείται, αλλά πιο απλά ενεργοποιείται ως ένα από τα οικονομικότερα μέσα μιας μινιμαλιστικής διαδικασίας αυτοτοίχησης. Οικονομική διαδικασία στο μέτρο που η εκ νέου χρήση του εθνικού, που είναι μία αυτόματη χρήση της εθνικότητας μέσα στο στρατόπεδο, έχει το προσόν να υποθέτει την προηγούμενη ιστορική της ύπαρξη. Η χρήση της εθνικότητας επικαλείται δηλαδή προηγούμενες, άρα ήδη κεφαλαιοπιτημένες χρήσεις, του έθνους.

Ας δούμε λοιπόν ορισμένα από τα σημάδια που οι μαρτυρίες των επιζώντων μιας προσφέρουν για να καταλάβουμε τη συγκρουσιακή αξία του εθνικού στρατηγήματος στο 'Αουσβίτς.

Το στρατοπεδικό σύμπλεγμα του 'Αουσβίτς, όπως και οι περισσότεροι χώροι εγκλεισμού, είναι χώροι συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων. Και ενώ η κυριαρχη διαιρετική τομή παραμένει η αντίθεση μεταξύ της διοίκησης των S.S. και των έγκλειστων, εμφανίζονται πολυποίκιλες αντιθέσεις όπως αυτή ανάμεσα σε ποινικούς και μη ποινικούς έγκλειστους, τους πολιτικούς και τους φυλετικούς κρατούμε-

νους, όσους κατέχουν ενδιάμεσες διοικητικές θέσεις στη στρατοπεδική ιεραρχία και όσους όχι, όσους αντιστέκονται στη φθορά και όσους αφήνουν τους εαυτούς τους να πεθάνουν κ.λπ. Είναι γνωστό ότι σε αυτές τις διαφορές, που σε μεγάλο βαθμό ρυθμίζουν τη ζωή των έγκλειστων καθώς ορίζουν τα όρια των αντιδράσεών τους στο μηχανισμό καταστροφής, οι εθνικές διαφοροποιήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο. Και αναφερόμαστε στις εθνικές διαφοροποιήσεις μέσα στον εβραϊκό πληθυσμό του στρατοπέδου. Αυτές οι διαφορές θα γλιτωθήσουν μαζί με τα προτάγματα της διαφύλαξης της μνήμης στο επίπεδο της μετα-ιστορικής δικαιώσης, αλλά και της ιδιοποίησης των ηρωικών γεγονότων μέσα στο στρατόπεδο. 'Οπως λέει και η Φραγκίσκη Αιμιτατζούλοι σχετικά με την εξέγερση των έγκλειστων στο 'Αουσβίτς τον Οκτώβριο του 1943. «Οι ίδιοι οι Εβραίοι, Έλληνες ή Πολωνοί, αποδίδουν την εξέγερση, μία πράξη ηρωισμού, στην εθνική ταυτότητα, αυτή άλλωστε που τους είχε αμφισβητηθεί και όχι η εβραϊκή».

'Ενα δεύτερο στοιχείο που φανερώνει στην περίπτωση των Ελλήνων Εβραίων την ανάδειξη της εθνικής αναφοράς μέσα στις συνθήκες της αρχαίας εμπειρίας είναι η χρήση της ελληνικής γλώσσας από τους Έλληνες Εβραίους. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η άγνοια των γιντίς ή των πολωνικών συνέτεινε μαζί με άλλους παραγόντες σε μία πυκνότερη χρήση της ελληνικής γλώσσας σε σχέση με την ισπανοεβραϊκή.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση της ελληνικής γλώσσας και ελληνικών μελωδιών σε ορισμένα τραγούδια που γράφτηκαν στο 'Αουσβίτς με θέμα ακριβώς το 'Αουσβίτς. Ο Αλμπέρτος Ναρ καταγάφει μάλιστα τραγούδια που συστήθηκαν πριν από τη μεταφορά από τη Θεσσαλονίκη στα στρατόπεδα, τα τραγούδια του γκέτο θα λέγαμε, των οποίων οι στίχοι είναι στην ισπανοεβραϊκή και οι μελωδίες σε εισαγωγικά δυτικές. Ενώ μέσα στις συνθήκες του στρατοπεδικού έγκλεισμού αναφέρονται τραγούδια υψηλης για τη Θεσσαλονίκη, τραγούδια στα ελληνικά πάνω σε μονοτικά μοτίβα της δημιοτικής ή της ζεμπέτικης παράδοσης.

'Ενα απόμη σημάδι αυτής της χρήσης της εθνικότητας, αφηγηματικό αυτή τη φορά είναι οι τελευταίες φράσεις ενός γράμματος του Μαρσέλ Νατζαρή το οποίο έθαψε το 1945 μέσα στο στρατόπεδο. Παραθέτω, απλώς: «Είμαι καταδικασμένος εις θάνατον από τους Γερμανούς επειδή είμαι εβραϊκής

θρησκείας(...). Πεθαίνω ευχαριστημένος αφού ξέρω αυτή τη στιγμή ότι η Ελλάς μας είναι απέλευθερωμένη... Οι τελευταίες μου λέξεις θα είναι Ζήτω η Ελλάς».

Ποιες είναι όμως οι λειτουργίες αυτές της επί-κλησης της Ελλάδας, λειτουργίες που όπως θα φανεί αποτελούν και τα όρια αυτού του εθνικού στρατηγήματος; Θα έλεγε κανείς ότι οι λειτουργίες αυτές μιούνται σε δύο πεδία τα οποία σχετίζονται και αναφέρονται και πάλι στο μείζον ζήτημα που υπάρχει στο στρατόπεδο, την επιβίωση.

Το πρώτο θα μπορούσε να αποκληθεί «το έθνος ως πρακτική της επιβίωσης».

'Οπως ήδη αναφέραμε η εθνική αναφορά δείχνει να αποτελεί ένα από τα οικονομικότερα μέσα για την διάνοιξη διυποκειμενικών σχέσεων, στο μέτρο ακριβώς που δεν νοείται ως διάνοιξη αλλά ως δεδομένη συνθήκη. Και ξέρουμε από μαρτυρίες αλλά και συνθετικές κοινωνιολογικές, ψυχολογικές και ανθρωπολογικές μελέτες, πόσο σημαντική για την επιβίωση είναι η αναγνώριση του άλλου μέσα σε αυτές τις συνθήκες. Και αυτός ο άλλος δεν θα παραχθεί μέσα από μια αφηρημένη έννοια του ανθρώπου, του συνανθρώπου ή του συμπάσχοντα αλλά μέσα από ταυτισιακές συσπειρώσεις εκ των οποίων οι περισσότερες δεν οφείλονται στην τυχαιότητα αλλά οργανώνονται μέσα στη σχεσιακότητα και συγνά στη σύγχρονη. Δηλαδή τη συλλογικότητα. Το έθνος εδώ, καθίσταται μία από τις επιλογές εκκοινωνισμού της οικακής ζωής στο στρατόπεδο. Επιλογή που πρέπει να θεωρηθεί λειτουργική στο μέτρο που προμοδοτεί την επιβίωση, η οποία συνυφαίνεται με ανταγωνιστικές μορφές συλλογικότητας, των οποίων μία από τις εκφράσεις αποτελεί το εθνικό συνανήκειν. Η σύναξη με βάση αξιοδοτημένες πρωθύστερες επαγγελματικές ταυτότητες διαδραματίζει ενδεχομένως αντίστοιχους ρόλους, όπως αυτό συμβαίνει με τους Εβραίους γιατρούς του στρατοπέδου. Οργάνωση της επιβίωσης, και πρόταξη της επιβιωτικότητας που θα μας επέτρεπε να μιλήσουμε για το ιατρικό έθνος. Δηλαδή ένα έθνος λειτουργικό, σχεδόν χρηστικό. Η συλλογική δράση του τραγουδιού στην εθνική γλώσσα συντείνει νομίζω στην ίδια κατεύθυνση.

Μία ακόμη παρατήρηση όσον αφορά την πρακτική πλευρά της επιβίωσης που προβάλλει η εθνικότητα.

Η συσπείρωση γύρω από τις εθνικές ταυτότητες παράγει μία ενδιαφέρουσα διαμερισματοποίηση του στρατοπεδικού πληθυσμού, η οποία μπορούμε να υπο-

θέσουμε ότι λειτουργεί ανταγωνιστικά προς τις κατηγορίες του καθεστώτος των S.S. Πιο συγκεκριμένα, αυτά τα στοιχεία της εθνικής ομαδοποίησης δεν είναι ευεργετικά μόνον ως μέσα αντοαναγνώρισης μέσα στην ομάδα αλλά και επειδή παράγουν ομαδική / εθνική πολλαπλότητα. Η απόδοση συγκεκριμένων κοινωνικών χαρακτηριστικών σε άλλες εθνικές ομάδες (οι 'Ελληνες είναι έτσι, οι Ιταλοί αλλιώς, το τάδε θα το βρεις στους Πολωνούς) συντείνει σε μια κοινωνικοποίηση των δομών πλέον, μέσα στο στρατόπεδο, στο μέτρο που κάνει το στρατόπεδο να θυμίζει κάτι από τον κοινωνικό βίο.

Θα μπορούσαμε να ονομάσουμε το δεύτερο πεδίο «το έθνος ως συμβολική της επιβίωσης».

Εδώ τα ελληνικά τραγούδια ή η χρήση του ελληνικού εθνικού υμνου την ώρα του θανάτου στην ίδια εξέγερση του 1944, παράγουν μία ιδιαίτερα καθαρή εικόνα της έγερσης μίας αντιταντότητας ενός άλλου τόπου του ανήκειν που αντιδρά στην φυλετική εγκληματική μονοσημία. 'Η ακόμα, μία πρόχειρη σημειολογική προσέγγιση των λόγων του M. Νατζαρή που αναφέραμε παραπάνω θα διέκρινε στην αναφορά της εβραϊκής καταγωγής το «θανατικό» και «θανατεόδο» σύμβολο ενώ σε αυτήν της εθνικής / ελληνικής όψης ζωής («Ζήτω [...]»).

Δεν θα είχε νόημα να προσπαθήσουμε εδώ να ανανευστήσουμε ένα οποιοδήποτε επιχείρημα ή συλλογισμό μιλώντας για οριακές καταστάσεις, εμπειρίες και στιγμές αυτών των ανθρώπων. 'Η να πιστεύουμε ότι αυτές οι χρήσεις του έθνους μας επιτρέπουν να μιλάμε για ελληνικότητα ή για ελληνισμό κ.λπ... 'Όπως δεν θα είχε νόημα να σφετεριστούμε υλικές μορφές της επιβίωσης των ανθρώπων που έζησαν και πέθαναν εκεί για να δικαιώσουμε την όποια ακαδημαϊκή ιδιοτέλεια.

Απλά οι μαρτυρίες των Ελλήνων Εβραίων, όσων δηλαδή επειδή ήταν Εβραίοι δεν έπρεπε να ζουν ή να είναι 'Έλληνες, σύγχυση που δυστυχώς αντιστοιχεί στην ίδια την εμπειρία του ολέθρου, μας βοηθούν να καταλάβουμε ότι το έθνος - ως έννοια - που δεν μπόρεσε να τους προστατεύσει, που έγινε φυλή, που έπαυσε να είναι χώρος διεκδίκησης δικαιωμάτων έγινε ένα δικαίωμα, στιγμαίο ίσως, αλλά χρήσιμο.

[*Ομιλία στο συμπόσιο για τον ελληνικό εβραϊσμό που διοργάνωσε η Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας στην Αθήνα, στις 3 και 4 Απριλίου 1998. Δημοσιεύτηκε στον Πολίτη, τεύχος 51]*

Summary of the contents of Issue No 156, Vol. 21

July - August 1998

✓ Mr. P. Panagiotopoulos examines the issue of common behaviour by people of various races and countries who were **prisoners in Auschwitz - Birkenau** and other concentration camps within the framework of the organization mechanism in the camps.

✓ Mr. K. Tsopahouris presents data on the **Jewish Community of Rhodes** (Aegean Sea), during the Italian occupation of this island of the Dodecanese.

✓ We publish a special article presenting the personality of the doctor and member of the Parliament, **Maurice Kofinas** (1871 - 1924). Dr. Kofinas was a pioneer of the Zionist movement in Greece.

✓ The president of the Jewish Community of Halkida, Mr.

Marios Maissis, introduces data on the **Jewish presence in Northern Evia** during antiquity to the 1st Archaeological Convention.

✓ Mr G. Doudos analyzes the work of Rabbi **Moshe Chaim Louzato**, known as Ramchal, especially his book, «Derech Hashem» (The Path of G-d).

✓ Mr. St. Kopsahilis gives data on the **medicine of ancient Israel**, as it is mentioned in the Talmud and in Sophia Seirach.

✓ Mrs Odette Varon - Vassard presents **publications** referring to the life of Jews of Greece.

✓ The issue concludes with letters to the editor and presentation of books.

(Translation: Rebecca Kamchi)

